

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

«Допустити до захисту»

зав. кафедри

д.е.н., професор Єфімова Г.В.

(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти **магістр**

на тему: **Міжнародний трансфер технологій як фактор економічної
ефективності ТНК**

Виконав: студент VI курсу, групи 6451м

Спеціальності 051 Економіка

ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

 Мамедов А.Е. огли

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

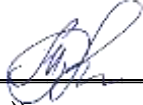
к.е.н., доц. Майстренко О.М.

Миколаїв – 2024р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Навчально науковий інститут (факультет) Факультет економіки моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма Міжнародна економіка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Гарант освітньої програми

_____ С.М. Марущак
« _____ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту _____ Мамедову Асіму Ельшан огли
(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: **Міжнародний трансфер технологій як фактор економічної ефективності ТНК / International Technology Transfer as a Factor of Transnational Corporations' Economic Efficiency**

Керівник роботи к.е.н., доцент Майстренко О.М.

Затверджені наказом ректора № 1078-уч від «15» жовтня 2024 року

2. Термін подання роботи: 12 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані по роботі: навчальні та методичні матеріали, наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, інформаційні матеріали Світового банку, статистичної комісії ООН; періодичні публікації по темі випускної роботи.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів): теоретико-методичні основи міжнародного трансферу технологій як фактору економічної ефективності ТНК, аналіз економічної ефективності ТНК, яка ґрунтується на використанні міжнародного трансферу технологій, проблеми міжнародного трансферу технологій та перспективи підвищення економічної ефективності діяльності ТНК з його допомогою.

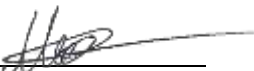
5. Перелік презентаційних матеріалів: Етапи процесу трансферу технологій, Основні функції трансферу технологій, Функції ТНК у міжнародних економічних відносинах, Типова модель транснаціональних корпорацій, Еволюція поглядів на поняття ефективності транснаціональної корпорації, Динаміка валових внутрішніх витрат на дослідження та розробки, 2013-2023 рр., Основні тенденції міжнародного трансферу технологій, Інвестиції в розвиток технологій ТНК, Бар'єри на шляху реалізації трансферу технологій, Напрями підвищення конкурентоспроможності ТНК на основі стратегічного управління інноваційним розвитком, Вигоди і ризики експансії ТНК на національному ринку України.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
	Визначення наукового керівника роботи	02.09.2024р.- 16.09.2024р.	
2	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	16.09.2024р.- 30.09.2024р.	
3	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2024р.- 31.10.2024р.	
4	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.10.2024р.- 15.10.2024р.	
5	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	В термін практики	
6	Розробка теоретичного розділу	16.10.2024р.	
7	Розробка аналітичного розділу	31.10.2024р.	
8	Розробка проектного розділу	15.11.2024р.	
9	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	25.11.2024р.	
	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	02.12.2024р.	
	Підготовка файлу опису	04.12.2023р.	
	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	05.12.2024р.	
	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	05.12.2024р.	
	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	12.12.2024р.	
	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	12.12.2024р.- 16.12.2024р.	
	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	16.12.2024р.- 18.12.2024р.	
	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	16.12.2024р.	
	Захист роботи перед АК	19.12.2024р.	

Студент

Асім МАМЕДОВ
ім'я та прізвище

підпис

Науковий керівник

Ольга МАЙСТРЕНКО
ім'я та прізвище

підпис

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ФАКТОРУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТНК	7
1.1. Поняття трансферу та комерціалізації технологій	7
1.2. Поняття ТНК та передумови їх виникнення у світовій економіці	14
Теоретичні основи оцінки міжнародного трансферу технологій як чинника економічної ефективності ТНК	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТНК, ЯКА ГРУНТУЄТЬСЯ НА ВИКОРИСТАННІ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ	30
2.1. Сучасні тенденції міжнародного технологічного трансферу	30
2.2. Оцінка ролі міжнародного трансферу технологій в забезпеченні ефективності розвитку транснаціональних корпорацій	39
2.3. Оцінка участі українських ТНК у міжнародному трансфері технологій	45
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	51
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК З ЙОГО ДОПОМОГОЮ	52
3.1. Сучасні виклики міжнародного трансферу технологій	52
3.2. Перспективи підвищення економічної ефективності діяльності ТНК на основі використання міжнародного трансферу технологій	57
3.3. Вигоди та ризики розвитку ТНК і високотехнологічного бізнесу для України	63
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	69
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Посилення глобалізації та транснаціоналізації господарського життя спричиняє значне зростання міжнародного виробництва, що охоплює майже всі країни світу, характеризується різними видами економічної діяльності, поєднує різноманітні за своїм походженням ресурси. Рушійною силою системи міжнародного виробництва виступають транснаціональні корпорації (ТНК). ТНК, по суті, перетворилися на важливий чинник світового відтворювального процесу, відіграють важливу роль в інтернаціоналізації виробництва, розширенні та поглибленні виробничих зв'язків між підприємствами різних країн. Також ТНК відіграють ключову роль у генерації нових технологій та інноваційній діяльності загалом. Наприклад, використовуючи міжнародний трансфер технологій, ТНК переміщують технології з високорозвинених країн в країни, що розвиваються. В процесі використовується низка спеціальних методів. І, без сумнівів, такі операції дозволяють ТНК підвищувати ефективність своєї діяльності.

Тому тема кваліфікаційної роботи, в якій досліджуватиметься вплив міжнародного трансферу технологій на ефективність ТНК для практиків та теоретиків представляє чималий інтерес. Наприклад, різноманітні питання стосовно трансферу технологій розглядаються в роботах Мельник Л.Л., Байдак І.І. Христенко О.В., Остапчук А.С., Адамюка Д.І., Карпенко А., Родіонова І.В., Литовченко І.В., Критського А.І., Бакалінської О.О., Дунської А.Р., Локоти А.Г. Євсєєва А. С., Перерви П.Г., Стасюк Ю.М., Черницької Т.В., Пономаренко О.С., Швиданенко В.І., Коноплицького С., Кіріна Р.С., Хоменко В.Л., Коросташової І.М. та ін. А тема ТНК та їх діяльності розкрита в роботах Ставицької А., Перетятко А., Когута М.В., Давидова І.О., Величко К.Ю., Печенки О.І., Рокочі В., Терехова Є.М., Прокопенко О.В., Мекшун П.В., Загарій В.К., Синільник В.В., Войтко С.В., Гавриш О.А., Корогодової О.О., Моїсеєнко Т.Є., Чернової О., Пазиніч О., Когут М.В., Король М.М., Добош А.В., Ракітіної Н.О. та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є особливості взаємозв'язку економічної ефективності ТНК та міжнародного трансферу технологій з метою виявлення перспектив розвитку ТНК і високотехнологічного бізнесу в країні.

Досягнення означеної мети передбачає постановку і вирішення таких **завдань**:

- пояснити суть понять трансферу та комерціалізації технологій;
- розкрити поняття ТНК та формулювати передумови їх виникнення у світовій економіці;
- визначити теоретичні основи оцінки міжнародного трансферу технологій як чинника економічної ефективності ТНК;
- дослідити сучасні тенденції міжнародного технологічного трансферу;
- дати оцінку ролі міжнародного трансферу технологій в забезпеченні ефективності розвитку транснаціональних корпорацій;
- оцінити участь українських ТНК у міжнародному трансфері технологій;
- перерахувати сучасні виклики міжнародного трансферу технологій;
- визначити перспективи підвищення економічної ефективності діяльності ТНК на основі використання міжнародного трансферу технологій;
- описати вигоди та ризики розвитку ТНК і високотехнологічного бізнесу для України.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є діяльність ТНК та міжнародний трансфер технологій.

Предметом дослідження є особливості взаємозв'язку економічної ефективності ТНК та міжнародного трансферу технологій.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на методах: системно-структурний аналіз при визначенні та уточненні сутності поняття «транснаціональна корпорація» ,»міжнародний трансфер технологій»; порівняльний аналіз при визначенні ролі транснаціональних корпорацій у сучасній світовій економіці та вивченні методичних підходів до розроблення стратегій розвитку транснаціональних корпорацій; історичний метод при вивченні генезису й еволюції транснаціональних

корпорацій; опрацювання інформації (порівняння, групування, графічний аналіз); обробка інформації (порівняння, груповий аналіз); обробка інформації.

Інформаційну базу дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців; законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо діяльності ТНК та процесів міжнародного трансферу технологій, матеріали та аналітичні звіти міжнародних організацій і дослідницьких агенцій, інформаційні матеріали Світового банку, статистичної комісії ООН.

Практичне значення отриманих результатів полягає систематизації теоретико-методичних положень та формуванні науково-методичних рекомендацій щодо розробки стратегії розвитку транснаціональної корпорації в умовах сучасної глобалізації, міжнародного трансферу технологій та його ролі у діяльності транснаціональних корпорацій.

Апробація результатів дослідження. Результати даного дослідження були оприлюднені та обговорювалися на Наукових економічних читаннях, присвячених пам'яті першого декана Інженерно-економічного факультету НУК професора Лі»: Мамедов А. Сучасні тенденції міжнародного технологічного трансферу. *Сталий розвиток в умовах цифрової трансформації економіки* : зб. матеріалів наукових економічних читань. Миколаїв : НУК, 2024. 0,21 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи складає 83 сторінки, з них основний зміст роботи викладено на 60 сторінках. Робота містить 7 таблиць, 12 рисунків. Список використаних джерел налічує 50 найменувань на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ФАКТОРУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТНК

1.1. Поняття трансферу та комерціалізації технологій

Наразі світова економіка представляє собою конкурентне середовище, в якому компанії заради успіху вдаються до принципово нових підходів до технології створення продукції, особливо якщо це товари, з якими вони виходять на міжнародні ринки. Щоб мати конкурентні переваги їм необхідно постійно оновлювати та вдосконалювати технології виробництва продукції, створювати новинки, і, це особливо важливо, на противагу сировинній, обирати виробництво технологічної продукції. Таких результатів не можливо досягнути без трансферу технологій, в тому числі і міжнародного.

В Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» термін «трансфер технології» визначається як «передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових» [1]. Трансфер технології обов'язково повинен мати юридичне оформлення, без якого він є лише трансфером інформації про певну технологію.

В економічній літературі є багато статей, в яких вчені дають визначення терміну «трансфер технологій». Наприклад, Л.Л. Мельник та І.І. Байдак визначають трансфер технологій як «процес передачі навичок, знань, методів виробництва, складових об'єктів технологій між урядами та іншими установами з метою забезпечення науково-технічного прогресу.» [2].

У своєму дослідженні А. Карпенко зазначає, що трансфер технологій «характеризується наданням – через ліцензії, передачею або відчуженням об'єктів інтелектуальної власності, а також лізингу обладнання з метою переважно отримання прибутку або досягнення соціального ефекту». А його думку, в

трансфері технологій поєднуються всі учасники процесів генерування знань, виробництва та споживання інновацій. По іншому, це є форма просування інновацій, щоб в подальшому їх впроваджувати та комерціалізувати [3].

Автори І.В. Литовченко та А.І. Критський у своєму дослідженні стверджують, що трансфер технологій відноситься до тих процесів, в яких здійснюється передача знань, ідей, ноу-хау та технічних рішень від однієї організації, галузі або країни до іншої. Мета зазначається як використання цих об'єктів для такого – вдосконалення виробництва, розвитку та впровадження нових продуктів або послуг, технічного підвищення кваліфікації та зміцнення інноваційної бази [4].

В статті А.С. Євсєєва та П.Г. Перерва автори пропонують розуміти міжнародний трансфер технологій як процес комерціалізації інтелектуальних продуктів, результатів наукових досліджень та науково-технічних розробок, об'єктів інтелектуальної власності на світовому ринку, а також все, що з цим пов'язано до створення новітніх технологій різного призначення у співпраці з іноземними компаніями або ж на їх замовлення [5].

Додамо до вище зазначеного, що у Сучасному словнику іншомовних слів зазначено наступне: «трансфер» походить від латинського «*transferre*», англійського «*transfer*» і французького «*transfert*» – переносити, переміщувати, переводити [6, с. 683]; а «технологія» походить від грецького «*techne*» – мистецтво або ремесло, та «*logos*» – поняття або вчення, і це сукупність знань, інформації та виробничих способів переробки матеріалів і виготовлення продукції чи надання послуг [2, с. 672]. Отже, трансфер технологій – це процес одноразової передачі технології (наз. комерціалізацією патенту) від одного суб'єкта – власника технології, іншому – особі, яка здійснює реалізацію технології, по певному комунікаційному каналу, або передачу технології, яка відбувається у декілька етапів залежно від її специфікації і призначення, з урахуванням стадій технічної розробки та умов укладеного контракту. Комерціалізація технологій є процесом перетворення результатів науково-технічної та інноваційної діяльності в товарну продукцію, ефективна реалізація якої відбувається у промислових масштабах. Це є

найважливішим елементом у інноваційному процесі з точки зору економічної ефективності.

Між процесами трансферу та комерціалізації існує певне співвідношення – перший є більш загальним і ширшим і включає передачу об’єкта до споживача незалежно від наявності комерційної складової, тобто і з нею, і без неї. Так, при впровадженні соціальних чи екологічних новацій при трансфері технологій комерційна складова частіше відсутня. Трансфер включає в себе процес комерціалізації, яка завершується фактом купівлі-продажу. Таким чином, комерціалізація є одним з етапів процесу трансферу технологій – рис. 1.1.

Рис. 1.1. Етапи процесу трансферу технологій

Джерело: розроблено автором на основі [7]

За визначенням Всесвітньої організації інтелектуальної власності, технологія – це систематичне знання про виробництво продукції, застосування процесу або надання послуги незалежно від того чи відображені ці знання у винаходах, промислових зразках, корисних моделях, нових технологічних установках, технічній інформації, вміннях, послугах, допомозі фахівців з проектування, монтажу, управління підприємством чи окремими процесами його

функціонування [8].

Відкриття людством нових технологій є причиною прискореного розвитку людської цивілізації ще з початку промислової революції XVIII ст. в Англії. Історію розвитку нових технологій, їх трансферу та впровадження можна розділити на окремі етапи, які називаються технологічними укладами. Вони мають певні часові рамки і характеризуються групуванням технологій за різними типами. Можна виділити шість технологічних укладів в історії розвитку технологій – дод. А. Класифікація основних комунікаційних каналів трансферу технологій з поділом на типи представлена в дод. В.

Ми можемо прослідкувати такі тенденції розвитку трансферу технологій або в зміні технологічних укладів як скорочення періоду домінування кожного наступного укладу порівняно з попереднім. Це пояснюється зростаючою активізацією науково-технічного прогресу, підвищенням ролі і значення інновацій для економічного розвитку компаній, держав та міждержавних об'єднань.

В процесі розвитку нових технологій розвивається і правове забезпечення цього процесу. Так серед зацікавлених сторін все більшого поширення набуває патентне право. Знання правил і законів гарантує винахідникам юридичне закріплення за ними права власності на результати їх інтелектуальної діяльності [8]. Завдяки введенню у використання патентів – свідоцтво про право власності автора винаходу, що підтверджує його новизну і виключне право автора на використання [1], з'явилась можливість технології оформлювати як окремі об'єкти інтелектуальної власності. Це нововведення стало поштовхом у розвитку та вдосконаленні трансферу технологій.

Є дві найбільш відомі форми трансфер технологій з позиції його економічного змісту – комерційний та некомерційний трансфер технологій. Саме в такому розумінні трансфер найчастіше розглядають в дослідницькій практиці.

Основними формами комерційного трансферу технологій є: продаж патентів; продаж ліцензій; продаж «ноу-хау»; лізинг; договори з приводу копірайт; франчайзинг; надання наукомістких послуг.

Патентні угоди – це комерційні угода стосовно продажу патенту його

власником права на використання патенту іншій особі [1].

Ліцензія є дозволом власника патенту, непатентних знань, досвіду і технологій щодо їх використання іншою особою – покупцем, у визначених межах. Бувають патентними і непатентними, невиключними, виключними і повними, що залежить від умов та обсягів прав на ліцензію для відповідного покупця. При цьому укладаються комерційні угоди щодо надання власником патенту права для покупця використовувати непатентні знання і досвід, технології у визначених межах [1].

Продаж «ноу-хау» – це передача прикладних знань, досвіду та секретів технологій, які не патентуються, проте мають практичну цінність. Довгострокова оренда обладнання і устаткування (в першу чергу – високотехнологічного) називається лізингом. Продаж виключного права автора на інтелектуальну власність, зокрема друковану продукцію є договором з приводу копірайту [1].

Франчайзинг представляє собою форму співпраці між юридично та фінансово незалежними сторонами, якими є компанії та/або фізичні особи, під час якої одна сторона – франчайзер, власник успішного бізнесу, відомої торгової марки, ноу-хау, комерційної таємниці, репутації чи інших нематеріальних активів, надає дозвіл іншій стороні – франчайзі, використовувати все вище перераховане на певних умовах, тобто за певну плату та інші умови з боку франчайзера [1].

Надання наукомістких послуг стосується сфер виробництва, обігу та управління і включає менеджмент, консалтинг, інжиніринг, інформаційні послуги, підготовку персоналу та ін. [1].

Некомерційною формою трансферу технологій є міжнародна технологічна допомога (МТД). Метою надання МТД є допомога країнам, що розвиваються, і країнам з перехідними економіками в посиленні ринкових основ національних економік. Суть МТД – технологічне сприяння розвитку через сферу технологій. Може здійснюватися на двосторонній, багатосторонній – міжурядова, за участі регіональних організацій, та міжнародній – при участі міжнародних організацій, основі. МТД надається у наступних формах:

– технологічні гранти – надання технологій і устаткування безоплатно у формі консалтингу й підготовки кадрів тощо;

- спільне фінансування проєктів – фірма або країна-реципієнт покриває частину витрат проєкту;
- використання технологій з метою отримання соціального або екологічного ефекту.

Основні функції трансферу технологій представлені на рис. 1.2.

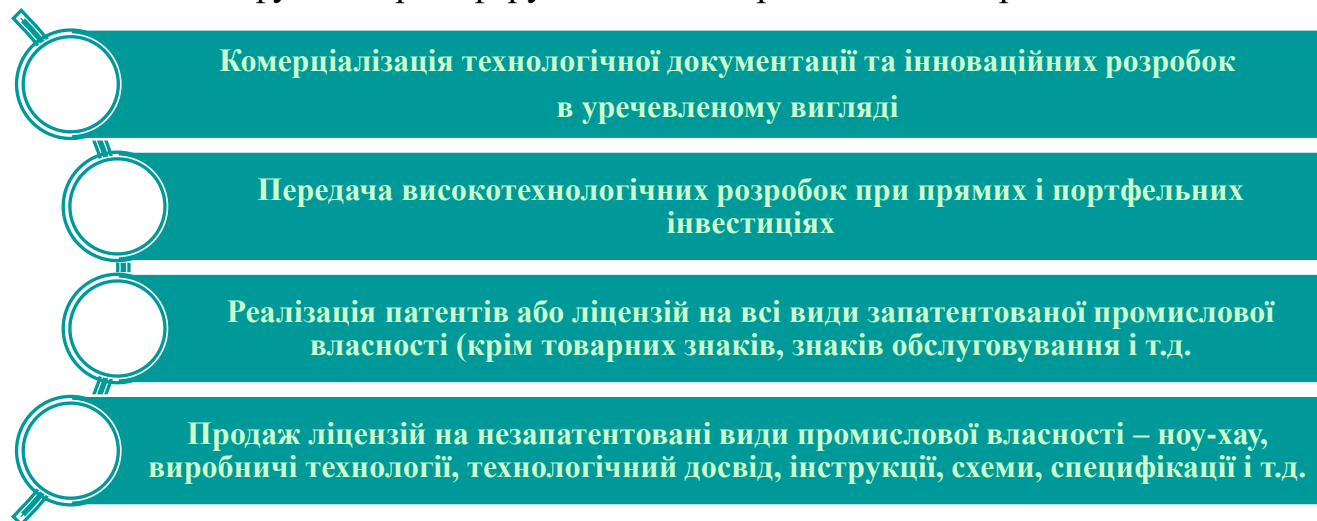

Рис. 1.2. Основні функції трансферу технологій

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Отже, трансфер технологій – це багатоетапний і динамічний процес складається, який дуже часто протікає не лінійно. Він дає можливість знаходити і виявляти перспективні інноваційні розробки, які мають певну комерційну цінність, компаніям, які мають в тому технологічну потребу, захищати їх, комерціалізувати або ліцензувати. Звідси, трансфер технологій представляє собою сучасні відносини між наукою і виробництвом, які поєднують знання і досвід, технологічні процеси, виробничі і суть створюваних продуктів, в тому числі трансфер технологій включає створення умов на законодавчому та організаційному рівнях, з метою використання наукового і науково-технічного потенціалу науково-дослідних установ економіки [5].

В процесі трансферу технологій багато компаній при прийнятті управлінських рішень про перехід на новий тип виробничого процесу чи доцільність оновлення матеріально-технічної бази, виборі механізмів трансферу новітніх технологій, натикаються на ряд проблем, які систематизовано в дод. Д.

Варто зазначити, що трансфер технологій з місця їх створення – науково-

дослідних лабораторій, до користувачів – комерційного сектору, потребує значного часу та ресурсів. Нормативно-правові акти, регламенти і стандарти з одного боку є необхідними для справедливої передачі технологій та захисту розробників, з іншого є одними з бар'єрів, оскільки через складність правового регламенту трансферу стає більш складною саме процедура трансферу, сповільнюючи трансфер інновацій. Умови і правила функціонування та наукові інтереси науково-дослідних лабораторій також стають на перешкоді, уповільнюючи процес трансферу технологій. Ще однією проблемою, що уповільнює трансфер технологій є неправильні пріоритети і завдання, що вирішують деякі лабораторії, які мали б проводити фундаментальні дослідження пошуку ефективних технологій, але вирішують свої внутрішні наукові завдання, які не представляють практичного інтересу для комерційних організацій.

Виникають також проблеми, пов'язані з недостатньою мотивацією технологічних агентств або співробітників центрів трансферу технологій щодо укладення перспективних угод. Для відповідних фахівців не має заохочень за успішну передачу технологій, так само, як і не існує штрафних санкцій за укладення неефективних угод. Окрім того, бар'єри на шляху реалізації трансферу технологій розглядаються окремо, без належного міждисциплінарного підходу. До вирішення всіх проблемних питань варто підходити комплексно.

У сучасних умовах всі незалежні країни є частиною світового господарства, тобто розвивається у взаємопов'язаному та взаємозалежному оточенні. Кожна країна також використовує іноземний досвід через партнерство з провідними міжнародними компаніями, які вже є світовими лідерами у сфері високих технологій. Така співпраця або ж кооперація спирається на міжнародний науково-технологічний обмін (МНТО). МНТО – це економічні відносини між різними країнами щодо використання результатів науково-технічного прогресу з метою передати знання і технології, направлені на різні виробничі процеси у світовому господарстві. Якщо підприємства є технологічно орієнтованими, вони прагнуть підвищувати рівень конкурентоспроможності продукції та послуг. Для вирішення даної задачі компанії вдаються до міжнародного трансферу технологій.

Особливості міжнародного трансферу технологій в залежності від рівня технологічного розвитку країни-донора і реципієнта відображаються в моделях міжнародного трансферу технологій країн світу. Наразі в теорії виділяють три основні моделі інноваційних систем: американську (північноамериканська), європейську (скандинавська) та азійську (японська). Кожна з них має свої особливості та переваги – дод. Е.

У США, Азії та Європі ТНК активно використовують нові методи та механізми для трансферу технологій. Наприклад, щоб компенсувати витрати на дослідження та розробку, ліцензії продають на початкових етапах життєвого циклу товару. Ще один інструмент – встановлення завищених цін на запатентовані товари та обмежений випуск покупцями ліцензій високотехнологічних продуктів.

На думку А.Р. Дунської та А.Г. Локоти, для таких країн як Україна, які розвиваються, мають нові технології, але не можуть дозволити широке їх застосування або ж проходять процес технологічного оновлення, найбільший інтерес представляє японська технологічна стратегія [13]. Вона включає наступні структурні елементи: сформовану чітку систему планування; наявні венчурні бізнес-лабораторії в університетах; діючі Агентства з науки і технологій та Товариства сприяння науці; діючий розгалужений механізм взаємодії «промисловість – академічна наука – влада». Використовуючи зазначені алгоритми Японія досягла значних успіхів в завданні інтеграції науки та промисловості. Обраний нею тип трансферу технологій відображає властиві для Японії культурні традиції. Отже, японська система підтримує відповідний рівень трансферу технологій і є досить ефективною.

1.2. Поняття ТНК та передумови їх виникнення у світовій економіці

Транснаціоналізація світової економіки розпочалася разом з формуванням інформаційного суспільства та переходом суспільства до постіндустріального етапу економічного розвитку. Останні кілька десятиліть характеризуються процесами глобалізації та політичної, економічної та культурної інтеграції. Звідси

впливають зміни в різних сферах життя, особливо це помітно у економічній сфері. Основою цих змін є вплив держави та розвитку науково-технічної сфери на питання формування та розвитку міжнародної взаємодії та співробітництва. другої У другій половині ХХ ст. саме процеси транснаціоналізації та глобалізації світової економіки стали визначати напрямки її розвитку, стимули зростання і контроль.

Транснаціоналізація економіки зумовлюється можливістю такого фактору виробництва як капітал переміщатися з країн, де очевидним є його надлишок, у країни, де спостерігається його нестача при достатній кількості інших факторів виробництва. Транснаціоналізація є складовою процесу глобалізації, який концентрує увагу на бізнес-процесах, що закріплені у діяльності транснаціональних компаній (ТНК).

ТНК – це підприємства чи організації, які володіють, розпоряджаються капіталом та іншими виробничими факторами повною мірою поза межами країни, в якій розміщено головний офіс [17, с. 6]. Визначення транснаціональної або багатонаціональної корпорації, що отримав схвалення ЮНКТАД наступне: це «підприємство, яке поєднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в 2 і більше країнах, здійснює проведення зв'язаної політики й загальної стратегії через один чи більше центрів прийняття рішень» [17, с. 6-7].

Таким чином, ТНК – це велика компанія або об'єднання декількох компаній різних країн, яка має капіталовкладення за кордоном і може впливати на яку-небудь сферу або декілька у міжнародному масштабі. Також ТНК володіють виробництвами в декількох країнах світу. При цьому розрізняють: країна, в якій знаходиться штаб-квартира ТНК – країна базування, країна, в якій розміщений капітал як власність ТНК – приймаюча країна [17, с. 6-7].

На початок ХХІ ст. ТНК можна розглядати як основний механізм міжнародних економічних відносин, головний суб'єкт глобальної економіки та основу розвитку національної економіки. Як зазначає В. Рокоча, роль ТНК у епоху глобалізації міжнародної економіки стрімко зростає, ці компанії давно стали «локомотивом» розвитку світового господарства [18].

За даними Організації об'єднаних націй на початок 2024р. у світі функціонували більше 37000 ТНК, які здійснюють контроль над понад 180 тис. іноземних філій. ТНК продукують близько 25-30% ВВП країн світ, більше 65% експорту та близько 90% прямих іноземних інвестицій (ПІ), зніційованих індустріальними державами [19].

Експерти ООН формулюють такі ознаки ТНК:

- сукупний річний дохід корпорації перевищує 100 млн. \$ США;
- корпорація має не менш ніж 6 філій у інших державах;
- значна частка товарів реалізується поза межами держави базування [20].

На думку провідного наукового співробітника Центру міжнародних і стратегічних досліджень (CSIS) Майкла Спісто, ТНК – це найбільш ефективна структура щодо накопичення капіталу, яка показує максимально ефективну систему управління, що дозволяє відділяти власність від процесу управління [22].

В роботах англійських вчених можна прочитати, що ТНК через кордони держав переміщуються не товари, а інвестується капітал, який на території іншої держави поєднується із закордонним робочим ресурсом у виробництві [23].

Як правило, різні визначення досліджуваного поняття дозволяє віднайти додаткові характеристики для нього. Тому для повноти аналізу питання ми зібрали декілька найбільш поширених визначень сутності ТНК – табл. 1.1.

Ми бачимо, що всі визначення, є по суті, доповнюють одне одного, то ж на основі цих визначень зробимо загальні висновки про роль, яку виконують ТНК.

На даний час ТНК функціонують практично у всіх державах світу, займаються різними видами економічної діяльності. ТНК розширюють власну діяльності і мають значний вплив на функціонування світових ринків. На основі сформульованих вище (табл. 1.1.) визначень встановимо ключові функції ТНК у системі міжнародних економічних відносин – рис. 1.3.

Звідси також впливає класична модель ТНК. На рис. 1.4. наведемо схему класичної моделі транснаціональної корпорації.

Отже, материнська (в деяких довідниках – батьківська чи холдинг компанія) здійснює контроль за активами інших фірм, які розміщені в закордонних державах.

Складова з назвою «закордонні філії» включає в себе ряд юридичних форм організації бізнес-структур [24]:

Таблиця 1.1.

Визначення сутності ТНК

Джерело/Автор	Визначення
Конференція Організації об'єднаних націй із торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)	ТНК – це підприємство, яке об'єднує ряд юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм та видів діяльності у двох або більше країнах, має єдину політику, загальну стратегію, а управління здійснюється через визначений чи декілька таких центрів здійснення рішень
Організація економічного співробітництва і розвитку	ТНК складаються з структур приватної, державної чи змішаної форм власності, які знаходяться у різних державах. Одна чи більше із цих компаній здійснює суттєвий вплив на функціонування інших, особливо це важливо у сфері обміну знаннями та матеріальними ресурсами
Терехов Є.М. [24]	ТНК – це підприємство, яке розміщене в одній країні і вкладає ресурси у власну діяльність на глобальному ринку шляхом створення та функціонування дочірніх структур, відкриття філій у інших державах з метою отримання найбільш вигідних умов господарської діяльності. Така стратегія дозволяє збільшувати прибуток корпорації та підвищувати економічний вплив ТНК на локальні економічні системи
Мекшун П.В. [25]	ТНК – це міжнародна економічна структура, яка має об'єкти господарювання в двох чи більше державах, різні за юридичною формою та сферою діяльності, яка здійснює узгоджену політику, яка втілює в життя загальну для всіх об'єктів стратегію, має один або декілька управлінських центрів, з яких здійснює управління, з метою одержання максимального доходу
Загарій В.К. [26]	ТНК – це результат світових економічних відносин, який, на відміну від типових корпорацій, інвестує за кордон не сам товар, а процес інвестицій капіталу, поєднує його із іноземною робочою силою у межах транскордонного виробництва
Охріменко О.О.	ТНК – це корпорації, чії материнські компанії знаходяться у одній державі, а філії й дочірні підприємства – у інших державах, з метою оптимізації усіх необхідних ресурсів для зростання загального прибутку і підвищення впливу на економіку держав

Джерело: розроблено автором на основі [24, 25, 26]

- дочірні компанії – підприємства, які входять до структури ТНК, з контролем над понад половиною голосуючих акцій;
- внучаті структури – філії дочірніх компаній;
- правнучаті структури – філії внучатих структур;

– асоційовані компанії – структури, менше підконтрольні материнській компанії. Головна компанія має мати у власності не менш ніж 10%, але не більше ніж 50% сукупного числа акцій.

Сприяння загальному НТП	•ТНК – найбільші інвестори, які постійно стимулюють і забезпечують розвиток науково-технічного прогресу (НТП).
Прискорення тенденції до глобалізації світової економіки	•ТНК об'єднують три самодостатні економічні регіони – Північна Америка, Європа та Південно-Східна Азія. Так, у відповідь на зростання фінансових ризиків і загроз фінансових криз, викликаних глобалізацією, у світі зростає регіоналізація економічної діяльності
Забезпечення розвитку глобального виробництва	•ТНК – це координуючі центри і двигуни світового виробництва і обміну, вони дозволяють формувати мережу взаємовідносин всередині і поміж своїми об'єктами, що виходить поза межі національних економік
Стимул до конкурентну боротьбу на глобальному ринку	•ТНК не залежать від держави походження, бо мають значний обсяг міжнародних операцій та власні стратегії постачання і виробництва

Рис. 1.3. Функції ТНК у міжнародних економічних відносинах

Джерело: розроблено автором на основі [18]

Рис 1.4. Типова модель транснаціональних корпорацій.

Джерело: розроблено автором на основі [27]

Материнські компанії розміщуються на територіях держав, звідки походять ТНК, здійснюють авторитетний контроль над усіма дочірніми і внучатими

компаніями у інших державах. Філії ТНК здійснюють виробництво товарів, надають послуги, організують торгівельну діяльність й впроваджують інновації.

Організаційна структура ТНК дозволяє більш ефективно реалізовувати стратегію глобальних операцій, продукувати передові технології, лідирувати в багатьох сферах виробництва та сфері послуг. Вибір структури управління ТНК залежить від певних факторів. Кожна організаційна структура покликана підвищувати ефективність діяльності компанії, але по різному. За основу формування структури управління ТНК беруть певну модель, яка дозволяє «максимізувати» ефективність управлінської функції і, як результат, діяльності компанії в цілому. Найважливішими чинниками вибору організаційної структури менеджменту ТНК – рівень диверсифікації діяльності компанії; – рівень організаційно-правової та фінансово-економічної незалежності різних видів діяльності ТНК; – рівень присутності на регіональних ринках та види операцій компанії на кожному з них. Організаційні структури ТНК представлена у табл. 1.2. [17, с. 55]. Кожна з них має свої переваги й недоліки. Організаційна структура ТНК дозволяє більш ефективно реалізовувати стратегію глобальних операцій, продукувати передові технології, лідирувати в багатьох сферах виробництва та сфері послуг.

Отже, ми розповіли про сутність, роль, функції, структуру та організацію управління ТНК. Розглянемо причини виникнення та розвитку ТНК.

ТНК є структурною складовою відкритої економіки, двигуном її розвитку, який мотивує підвищення конкурентоспроможності держави у міжнародній економіці. Ці корпорації мають суттєву перевагу – вони здатні розраховувати і враховувати в свої діяльності потреби глобального ринку, формувати попит на власний продукт до початку його випуску. Також ТНК сприяють поглибленню міжнародного поділу праці. Вплив сучасних ТНК на міжнародну та національні економіки всеосяжний, що робить неможливим зупиняти їх розвиток. При цьому цей вплив має двоїстий характер – з одного боку ТНК є наслідком динамічного розвитку міжнародних відносин, з іншого – роль ТНК в сучасній економіці

надзвичайно важлива і значима, тому вони самі виступають потужним механізмом впливу на міжнародні відносини, формуючи нові та видозмінюючи вже існуючі.

Таблиця 1.2.

Характеристика основних типів організації ТНК

№	Тип організації ТНК	Характеристика
1	Глобальна товарна структура. Відображає рівень відповідальності національних підрозділів ТНК у розрізі окремих товарних груп по всьому світі	Вказану організаційна модель засновано на концепції “центрів доходу”, котра передбачає, що кожна із продуктових ліній має завчасно розраховану віддачу від здійснених інвестицій. Її ефективність оцінюють на основі розміру прибутку.
2	Глобальна регіональна структура. Враховує відповідальність за проведення операцій у розрізі регіональних менеджерів	Ключовою відмінністю вказаної моделі від попередньої є залежність усього переліку товарних виробничих ліній певного відділу у межах кожного регіону діяльності ТНК.
3	Глобальна функціональна структура. Основні функції у сфері виробництва, фінансів, маркетингу здійснює керівництво компанії	У цій концепції кожна функція відповідає як за внутрішнє так і міжнародне виробництво.
4	Гібридна структура. Поєднує елементи різних організаційних структур	Якщо ТНК здійснює низку видів діяльності, вона функціонує у надзвичайно конкурентному ринковому середовищі. У Європі, зокрема, вважається найбільш перспективним введення глобальної регіональної структури. При функціонуванні на інших континентах надають перевагу глобальній товарній моделі організації.

Джерело: розроблено автором на основі [17, 27]

Основними чинниками потужного розвитку ТНК є розвиток міжнародної валютної системи, глобалізаційні процеси, розвиток телекомунікацій фінансового ринку, широке розповсюдження цінних паперів та лібералізація світової економіки.

В сучасному світі деякі найбільші ТНК мають набагато більший вплив і сильніші в економічному плані, ніж багато країн світу. Від того, наскільки успішною є діяльність ТНК, яка базується в економіці певної країни, залежить рівень її інтегрованості в глобалізаційні процеси, участь у міжнародному поділі праці та добробут.

Частіше фактичний контроль над ТНК зберігається за країною базування. Але відносини між ТНК і материнськими країнами є складними і не однозначними. Причина в тому, що рішення і дії ТНК спрямовані на максимізацію власного прибутку і далеко не завжди збігаються зі стратегічними інтересами материнської країни, а тим більше можуть не співпадати з пріоритетами її внутрішньої та зовнішньої політики. Та якщо їх інтереси збігаються, то країни застосовують цілі комплекси заходів для заохочення розвитку вже існуючих ТНК і створення нових. Звідси, ТНК стають власниками значних фінансових ресурсів і просторових ринків збуту, а відтак – основою нової глобальної економічної системи.

1.3. Теоретичні основи оцінки міжнародного трансферу технологій як чинника економічної ефективності ТНК

ТНК нині відіграють важливу роль в світовій економіці та мають вагомe значення в міжнародному політичному житті. Вони впливають на формування національної, зовнішньої і внутрішньої політики держав. Задля досягнення власних цілей, маючи політичну підтримку своєї держави, ТНК використовують як ресурсний потенціал природні і людські ресурси приймаючих держав. Переважно їхні політичні цілі викликані суто економічними інтересами.

Діяльність ТНК не завжди співпадає з національними інтересами приймаючих держав. ТНК можуть володіти більшим обсягом фінансових ресурсів та впливати на економічну політику держав. ТНК, вплив яких найбільший, перетворюються на «комерційно-політичні центри» у регіональному або ж глобальному вимірі. В цьому випадку ТНК визначають напрями діяльності торгових палат, асоціацій підприємців, впливають та вдаються до лобіювання інтересів в політичному просторі держав.

ТНК контролюють широку систему власних філій, розміщених у різних державах світу. І, таким чином, вони сприяють розвитку взаємозалежності і взаєморозуміння різних країн світу, тобто, впливають на стан глобальної безпеки. Через політичні канали впливу ТНК вживають заходів щодо залагодження

конфліктів, оскільки політичні та військові конфлікти приводять до збитків корпорацій.

ТНК беруть на себе соціальну відповідальність перед співробітниками та споживачами і, таким чином, формують власну соціальну місію. В цьому напрямку корпорації реалізують власні програми пенсійного забезпечення та медичного страхування, тренінги щодо підвищення кваліфікації працівників і тп. Так посилюється їх вплив на соціальну політику приймаючої держави.

Особливо значимо, що ТНК впливають на показники безробіття у державах, оскільки забезпечують працевлаштування значної кількості працівників.

Зазначимо форми реалізації соціальної відповідальності перед населенням приймаючих держав корпорацій:

- створення нових робочих місць;
- передача технологій;
- розвиток дочірніх структур та розподіл їх прибутків з залученням місцевого капіталу;
- інвестиції у заходи захисту навколишнього природного середовища;
- благодійна діяльність та ін.

Всі перераховані заходи реалізуються за рахунок державних ресурсів. Звідси випливає необхідність активного включення держави у процес інтеграції у світове економічне суспільство. В перспективі ТНК виступатимуть як ключовий фактор посилення впливу найбільш розвинених держав у тих чи інших регіонах. Отже, для України, наприклад, або для будь-якої іншої країни, формування вітчизняних ТНК має стати головною метою зовнішньої політики України як інструмент посилення її впливу у глобальному масштабі.

ТНК є найбільш впливовими у політичному й економічному міжнародному просторі, тому вони відіграють провідну роль у фінансуванні науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок.

Будь-яка ТНК прагне підвищувати ефективність своєї діяльності з метою максимізації прибутку. Ключовим моментом для розробки методик оцінки ефективності стратегії ТНК є конкретизація понятійно-термінологічного апарату.

Тож, упродовж всього історичного розвитку ТНК змінювалися й підходи дослідників до вивчення ефективності їх діяльності – рис. 1.5.

Рис. 1.5. Еволюція поглядів на поняття ефективності транснаціональної корпорації

Джерело: розроблено автором на основі [19]

В результаті ми можемо зробити висновки, що ці теорії звертають увагу на абсолютно різні аспекти діяльності ТНК. Звідси випливає висновок про комплексність та багатоаспектність досліджуваного. В різних підходах до

визначення поняття автори звертають увагу на одні з численних особливостей функціонування транснаціональних корпорацій, не беручи до уваги інші. З іншого боку, більшість дослідників наголошують на монополістичному характері діяльності досліджуваних компаній, звідси – фокусування уваги на перевагах, що виникають перед конкурентами. Отже, комплексний підхід, який враховував би всі основні чинники, що впливають на ефективність транснаціональних корпорацій, відсутній. Тому, далі проаналізуємо чинники, які забезпечують ТНК підвищення ефективності їх діяльності.

Як ми вже зазначали вище, всі ТНК безперервно прагнуть підвищувати ефективність своєї діяльності з метою максимізації прибутку. Періодично переглядаються власні структури ТНК та запроваджуються заходи задля покращення функціонування. Наразі інструментом підвищення рівня ефективності є покращенню кваліфікаційного рівня працівників на противагу збільшенню їх чисельності, тобто інтенсивний тип зростання. Також ТНК для підвищення ефективності власного функціонування постійно удосконалюють систему менеджменту. В даному напрямку поширюється практика децентралізації управління – міжнародні компанії діляться на велику кількість менших підрозділів. Наприклад, швейцарсько-шведська корпорація АВВ складається з понад 1100 локальних субпідрозділів. Метою останнього є групування підрозділів за територіальною ознакою для підвищення зручності формування фінансових звітностей і оподаткування.

Також значні повноваження перекладаються на ТОП-менеджмент, який безпосередньо займається діяльністю у даній сфері. Для порівняння, до цього усі рішення приймалися виключно акціонерами материнської структури корпорації.

Важливим напрямком удосконалення діяльності ТНК є диференційоване використання комплексу маркетингових заходів. Так ТНК реалізують модифікацію власної реклами із урахуванням місцевих умов.

Враховують ТНК і спеціалізацію держав. Так, у інвестуванні увага акцентується на держави, які спеціалізуються на виробництві продукції із високою

доданою вартістю. Далі ТНК групують власний бізнес навколо таких центрів, що гарантує їм успіх на старих та вихід на нові ринки світу у перспективі.

З огляду, що ТНК значну увагу приділяють виходу на раніше неосвоєні ринки, то суттєва увага приділяється налагодженню тісної співпраці із місцевими виробниками. Варто зазначити, що наразі усі великі корпорації світу розглядають такими перспективними ринками ринки країн, що розвиваються – Індія, Африка та Латинська Америка.

Додатково можна отримати певні вигоди для ТНК в сенсі підвищення ефективного функціонування на ринках розвинених держав та держав, які розвиваються, якщо правильно і обґрунтовано поєднати всі напрямки, тобто, вдосконалюючи систему управління і рекламну діяльність, підвищуючи кваліфікацію управлінців середньої ланки, освоюючи старі в проникаючи на нові міжнародні ринки. Використовуючи всі способи, ТНК набувають можливостей модифікувати продукти у такому напрямку, щоб задовольняти потреби громадян різних держав світу.

Безумовно, основним чинником, який позитивно впливає на розвиток ТНК є стрімкий характер технічної революції. Його вплив складний та суперечливий, оскільки на початку не завжди сприяє якісному перетворенню виробничої структури та технологій виробництва.

Результати впровадження досягнень науки і техніки досить непередбачувані в тому сенсі, що в одних сферах можна спостерігати кількісне збільшення обсягу виробленої продукції, але без покращення якості, а в інших – зростання якості при сталих кількісних показниках. При тому, що внаслідок технічної революції знизилась потреба у некваліфікованій робочій силі і природних ресурсах. Тобто, зростання виробництва у масштабах економіки відбувається скоріше по інтенсивному типу. Особливою рисою організації виробництв є зосередження уваги на заходах з охорони навколишнього природного середовища.

Основним джерелом новітніх технологій є провідні промислово розвинені держави світу і їх ТНК. Основними напрямками конкуренції є технологічність і адаптивність до впровадження інновацій. Останні суттєво впливають на стратегію

корпорацій [19]. А у процесі вдосконалення технологій і за умов посилення міжнародного поділу праці у світовому господарстві формуються стратегічні альянси, участь в яких беруть ТНК та національні уряди.

Тепер, коли ми підкреслили визначальну роль технологій та їх поширення у процесі підвищення рівня ефективності ТНК, доречно систематизувати методичні підходи до оцінювання ефективності трансферу технологій.

Візьмемо до уваги, що ефективність інноваційних процесів визначається ефективністю трансферу технологій як основного його інструменту. У зв'язку з цим трансфер технологій забезпечує прискорений розвиток всіх розвинених країн світу і є одним з провідних напрямів їх науково-технічної політики.

Особливість трансферу технологій реалізується в необхідності поєднувати між собою дві дуже різні сфери – науку і бізнес. За основу комерційного успіху трансферу технологій беруть правове і фінансове забезпечення науково-інноваційної сфери та сфери трансферу технологій.

Економічні результати процесу передачі технологій можна виявити лише після досить тривалого періоду, протягом якого відбувається реалізація на ринку створеної за даною технологією продукції. Тому трансфер технологій можна розглядати і досліджувати як інвестиційний проєкт. Звідси – одним з основних показників ефективності трансферу технологій як інвестиційного проєкту буде позитивне значення чистої поточної вартості сукупності операцій. Позитивне значення чистої поточної вартості має досягатися у обох сторін, що беруть участь у трансфері технологій (форм. 1.1.).

$$NPV_D + NPV_U > 0 \quad (1.1.)$$

$$\begin{cases} NPV_D > 0 \\ NPV_U > 0 \end{cases} \quad (1.2.)$$

де NPV_D – чиста поточна вартість ТТ для розробника технології; NPV_U – чиста поточна вартість для приймаючої сторони (користувача).

Для розробника показник NPV може бути конкретизований форм (1.3):

$$NPV_D = \sum_{t=0}^{tn} NPV_{Dt} \times k_{dt} > 0 \quad (1.3.)$$

де NPV_{Dt} – чисті грошові потоки, що виникають у розробника по роках реалізації проєкту трансферу:

$$NPV_{Dt} = V_{створт} + V_{оцт} + V_{патт} + P_{лицт} + V_{плт} > 0 \quad (1.4.)$$

де $V_{створт}$ – витрати на створення технології, що відносяться до року t ; $V_{оцт}$ – витрати на оцінку технології; $V_{патт}$ – витрати на патентування технології; $P_{лицт}$ – результати (грошові надходження розробника у вигляді роялті або паушального платежу) при укладанні ліцензійного договору; $V_{плт}$ – витрати розробника на післяліцензійному етапі, що відносяться до року t ; $t = 0$ – період (рік), коли вперше з'явилися витрати на даний проєкт; $t = tn$ – період, коли участь розробника в ТТ закінчується; k_{dt} – коефіцієнт дисконтування для року t .

Для користувача технології показник чистої поточної вартості може бути виражений за допомогою формули (1.5):

$$NPV_U = \sum_{t=tn}^T NCF_{Ut} \times k_{dt} > 0 \quad (1.5.)$$

де NCF_{Ut} – чисті грошові потоки, що виникають у користувача по роках реалізації проєкту трансферу:

$$NCF_{Ut} = V_{ппт} + V_{освт} + P_{викорт} > 0 \quad (1.6.)$$

де $V_{ппт}$ – витрати на етапі придбання технології; $V_{освт}$ – витрати, пов'язані з освоєнням технології; $P_{викорт}$ – результати (чистий прибуток підприємства від реалізації продукції, виробленої за новою технологією або від іншого використання); $t = tn$ – період, коли починається участь користувача в ТТ (момент

придбання технології); $t = T$ – період, коли припиняється використання даної технології в рамках відносин з ТТ.

Ефективність інвестування може бути істотно збільшена для обох сторін-учасниць внаслідок дії ефекту технологічного важеля, який виникає при інтенсивному використанні технології як предмету трансферу. Концепція технологічного важеля відображає зв'язок між технологічною ефективністю та ефективністю операційної та фінансової діяльності ТНК. Технологічний важіль є мірою здатності ТНК поширювати передові знання та технології, отримані в процесі здійснення первинної інновації, на множину продуктів для кінцевих користувачів. Його можна виразити так (форм. 1.7.):

$$ТВ = \sum_{i=1}^N \frac{Z_i + Z_{\text{баз}}}{Z_{\text{баз}}} \quad (1.7.)$$

де ТВ – технологічний важіль; N – кількість нових сфер і напрямків використання базової інтелектуально-інноваційної технології ($ПТ_{\text{баз}}$) в продуктах і технологіях; $Z_{\text{баз}}$ – витрати (вартість матеріальних активів), пов'язані з розробкою $ПТ_{\text{баз}}$; Z_i – вартісна оцінка матеріальних витрат на розробку i -го продукту або технології, створених з використанням $ПТ_{\text{баз}}$.

Тож, загальний вплив ТВ можна представити як функцію від трьох чинників: 1) власне ТВ, значення якого має бути $ТВ > 2$; 2) цінового важеля – ЦВ, який виникає, коли розробник може встановлювати на свою продукцію вищі ціни на першому етапі і отримувати більший маржинальний прибуток; 3) важеля розробника – РВ, як наслідку використання знань, отриманих при розробці $ПТ_{\text{баз}}$, у виробництві вдосконалених або похідних продуктів та технологій.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Трансфер технологій – це процес одноразової передачі технології від одного суб'єкта – власника технології, іншому – особі, яка здійснює реалізацію технології, по певному комунікаційному каналу, або передачу технології, яка відбувається у декілька етапів залежно від її специфікації і призначення, з урахуванням стадій технічної розробки та умов укладеного контракту. Це сучасні відносини між наукою і виробництвом, які поєднують знання і досвід, технологічні процеси, виробничі і суть створюваних продуктів. Є дві його форми з позиції його економічного змісту – комерційний та некомерційний.

2. Транснаціоналізація світової економіки розпочалася разом з формуванням інформаційного суспільства, процесами глобалізації та політичної, економічної і культурної інтеграції. Зміни в різних сферах життя, особливо – економічній сфері, мають за основу розвиток науково-технічної сфери. У другій половині ХХ ст. напрямки розвитку, стимули зростання і контроль світової економіки стали визначати процеси транснаціоналізації та глобалізації. Вони ж концентрують увагу на бізнес-процесах, які закріплені у діяльності ТНК. Від того, наскільки успішною є діяльність ТНК залежить рівень її інтегрованості в глобалізаційні процеси, участь у міжнародному поділі праці та добробут.

3. Наразі ТНК відіграють важливу роль в світовій економіці та мають вагоме значення в міжнародному політичному житті, впливають на формування національної, зовнішньої і внутрішньої політики держав. В більшості випадків політичні цілі пояснюються економічними інтересами. Будь-яка ТНК прагне підвищувати ефективність своєї діяльності з метою максимізації прибутку. Дієвим інструментом підвищення рівня ефективності є розробка та впровадження новітніх технологій. науково-технічний прогрес сприяє якісному перетворенню виробничої структури та технологій виробництва.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТНК, ЯКА ҐРУНТУЄТЬСЯ НА ВИКОРИСТАННІ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Сучасні тенденції міжнародного технологічного трансферу

Ключовими факторами сучасного світового розвитку є два високо динамічні чинники – глобалізація та технологічний прогрес. Звідси випливає актуальність теми дослідження. Ми впевнено можемо стверджувати, що міжнародний технологічний трансфер є одним з найважливіших інструментів зростання економіки, підвищення її конкурентоспроможності, вдосконалення та оновлення національної економіки тощо. Наприклад, Україні, яка має суттєвий науково-технічний потенціал, але замало ресурсів та досвіду для комерціалізації нових розробок та впровадження інноваційних технологій, міжнародний трансфер технологій відкрив би такі можливості та сприяв би її інтеграції в світовий інноваційний простір.

Якщо візьмемо за основу законодавство України, то трансфер технології – це передача технології, яка оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами дво- або багатостороннього договору, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових [29]. Міжнародний трансфер технологій – це міждержавне переміщення на комерційній або некомерційній основі матеріальних прав на об'єкти промислової власності, що проявляється в процесі патентування, ліцензування, франчайзингу [30, с. 52]. Він сприяє глобалізації та розвитку міжнародної співпраці щодо просування технологій і відіграє особливу роль у міжнародній економіці.

Ефективність технологічного трансферу технологій залежить від організаційної моделі, яка визначає перебіг процесу впровадження результатів досліджень та розробок у виробництво, їх розповсюдження в національній та міжнародній економіці. Світові тренди в міжнародному трансфері технологій

описуються ключовими чинниками цього процесу, які визначають його напрямок та обсяг.

Наразі кожна незалежна країна розвивається у взаємопов'язаному та взаємозалежному середовищі. Причому ефективність цього розвитку значною мірою залежить від іноземного досвіду через співпрацю і партнерство з провідними міжнародними компаніями – світовими лідерами у сфері високих технологій. Основою такої співпраці є міжнародний науково-технологічний обмін (МНТО). Він уособлює економічні відносини між різними країнами з приводу використання результатів науково-технічної діяльності сторін для передачі знань і технологій, які можна впроваджувати у певних виробничих процесах світового господарства. Це дозволяє підвищувати конкурентоспроможність продуктів і послуг підприємствам, які технологічно орієнтовані. Наприклад, ТНК. Сучасні світові тенденції міжнародного трансферу технологій є важливими чинниками, які вказують напрямок та визначають обсяги цього процесу.

Ми зазначали в розділі 1, що у практиці розвитку технологічного трансферу вирізняють три основні моделі інноваційних систем: американську, європейську та азійську, кожна з своїми особливостями та перевагами.

ТНК як лідери технологічного трансферу у Європі, Азії та США активно використовують нові методи та механізми для цього. Для прикладу, можуть рано на початкових етапах життєвого циклу товару продавати ліцензії для забезпечення часу для компенсації витрат на дослідження та розробки. Або встановлюють вищі ціни на товари з патентами і, таким чином, покупці ліцензій виявляються дещо обмеженими щодо випуску високотехнологічних продуктів.

У практиці ТНК створювати власні венчурні компанії з фінансуванням за рахунок внутрішніх венчурних фондів. Так, у компанії General Electric є на управлінні 30 венчурних компаній, які діють у різних стратегічних сферах. Їх загальний капітал перевищує 100 млн \$ США. Відділ венчурного капіталу в сфері технологій створено компанією Херох. Його вартість – більше 30 млн \$. Відділ надає підтримку незалежним інноваційним проєктам [31].

За основу географічного розташування дослідницьких центрів та венчурних

компаній беруть фінансові, адміністративні переваги регіону та кваліфікацію персоналу. Так, кількість технологічних утворень у США – більше 160, у Японії – близько 50, у Китаї – більше 50, у Великобританії – 46, у Франції – більше 50 [31].

Регіональні особливості попиту відображаються і на комерціалізації високо-технологічної продукції. Також вона як враховує, так і забезпечує умови для швидкого повернення інвестицій в такі проєкти.

Отже, майже всі ТНК демонструють тенденцію до розвитку інновацій та інтернаціоналізації. Але на конкретні стратегії цього процесу впливає багато чинників. Наприклад, економічні пріоритети конкретної держави. Тож можна стверджувати, що ТНК вибудовують свої моделі на основі певних підходів до організації інноваційних систем та міжнародного трансферу технологій. З часом моделі змінюються, пристосовуються до нових викликів та можливостей на глобальному ринку інновацій. Які особливості мають процеси генерації та трансферу знань у різних країнах світу представлено в табл. 2.1.

Як зазначають Т.В. Черницька, О.С. Пономаренко та В.І. Швиданенко, однією з глобальних тенденцій сучасного розвитку світового господарства є постійне зростання витрат на НДДКР [31].

Центом світової мережі транснаціональних корпорацій є американські компанії. Вони контролюють виробництво товарів та послуг у багатьох країнах. Можна сказати, що їх технологічне лідерство складає головний фактор впливу США. Так, в ХХст. всі значимі винаходи спочатку тестувалися в США хоча б на 10 років раніше, ніж вводилися в масове виробництво. Сьогодні більшість ключових наукових відкриттів у найпопулярніших сферах – техніка, біотехнології, космос та ін., належить американськими вченими та інженерами. Вони працюють в цілій мережі науково-дослідних установ, а в їх НДДКР інвестуються значні кошти.

Існує значний технологічний відрив між США та іншим світом у галузі електроніки, біоінженерії, авіакосмічної техніки тощо. І саме ці галузі наразі визначають основні напрямки науково-технічного прогресу. Лідерство в області технологій надає США значну вагу у міжнародних організаціях – ООН, Світовий банк та МВФ, і їх рівень впливу на прийняття важливих рішень.

Порівняння особливостей процесу генерації та трансферу знань у
розвинутих країнах світу та Україні

Характеристика процесу	США	Країни ЄС	Країни АТР	Україна
Політика міжнародного трансферу знань	Активна політика Генерація знань вітчизняними суб'єктами інноваційної інфраструктури Перевага вітчизняним дослідженням		Пасивна політика Запозичення знань – технологій, високо-технологічних товарів та послуг, об'єктів ІВ Міграція науковців, студентів, високо-кваліфікованих кадрів	Пасивна політика Запозичення знань у вигляді технологій, високо-технологічних товарів та послуг
Особливості процесу генерації знань	Перевага фундаментальним дослідженням Нові розробки тестуються малими та середніми інноваційними підприємствами	Пріоритет фундаментальним дослідженням Нові розробки тестуються великими корпораціями	Перевага прикладним дослідженням Нові розробки тестуються малими та середніми інноваційними підприємствами	Пріоритет дослідженням у науково-дослідних інститутах
Генератори знань – відповідні інститути	Технополіси, технопарки, інноваційні бізнес-інкубатори, університети, малі та середні інноваційні підприємства	Технопарки, інноваційні бізнес-інкубатори, університети, дослідні лабораторії великих корпорацій	Технополіси, технопарки, інноваційні бізнес-інкубатори, університети, малі та середні інноваційні підприємства	Науково-дослідні інститути, університети, технопарки, індустріальні та наукові парки
Роль держави у фінансуванні	Пасивна 2/3 наукових розробок фінансують приватні корпорації	Активна Переважну частину наукових розробок фінансують місцеві та державний бюджет	Активна Держава сприяє надходженню приватних інвестицій	Активна Переважну частину науково-дослідних розробок фінансується з державного бюджету

Джерело: розроблено автором на основі [31]

Розвиток новітніх технологій в США є ґрунтом зростання американської економіки. Кошти вкладаються в розвиток комп'ютерної техніки та ІКТ-засобів, де працюють компанії Microsoft та International Business Machines (IBM). У наукові розробки вкладають значний капітал такі потужні компанії як General Motors, Ford, Exxon, General Electric, Lockheed та ін. Витрати США на науково-дослідницькі роботи та їх розвиток зростають вдвічі кожні десять років [32, с. 256-257].

В Японії витрати на НДДКР становлять 3% ВВП, що є найвищим показником в світі. У галузі високих технологій Японії працює багато вчених і

висококваліфікованих працівників. Як результат, з 1960-хрр. по 1990-хрр. кількість власних науково-дослідних розробок в Японії зростає з 18-24% патентів у виробництво до 80-84%, що також найвищий показник у світі [32, с. 282-283].

За даними Eurostat глобальні інвестиції в НДДКР зростають у всіх регіонах світу. Лідирує за величиною витрат у % до ВВП Південна Корея (рис. 2.1.). І Японія, і США також значні інвестиції вкладають в новітні технологічні розробки.

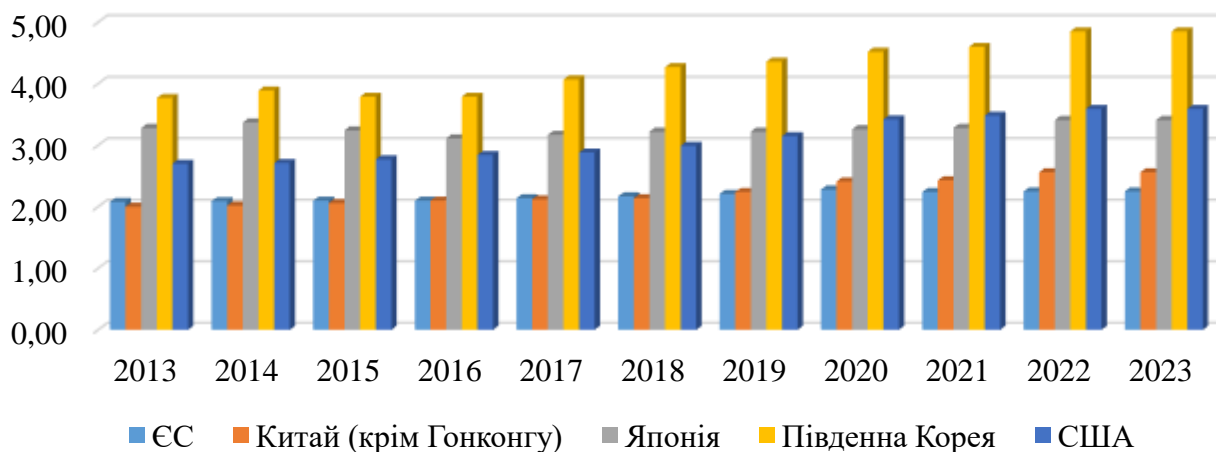

Рис. 2.1. Динаміка валових внутрішніх витрат на дослідження та розробки, 2013-2023 рр., % відносно ВВП

Джерело: розроблено автором на основі [33]

З аналізу досвіду зарубіжних країн випливає, що ефективно зростання з використанням інноваційних технологій можливе лише за умови, що сума витрат на НДДКР перевищує 2% від ВВП [34].

Такі країни світу як Ізраїль, Південна Корея та Тайвань мають високий рівень інвестицій у науково-дослідну та дослідно-розробницьку сфери – понад 4-5% ВВП. Ряд країн, в основному досить розвинутих, – Швеція, Японія, Сполучені Штати, Німеччина та Бельгія, демонструють стабільні витрати на НДДКР протягом багатьох років, що свідчить про стабільність їх економіки та зосередженість на розвитку науки. Китай демонструє стабільне зростання інвестицій у науково-дослідні роботи, а в Норвегії у 2023р. спостерігається зниження таких витрат, що можна пояснити економічними чи політичними причинами. Низький рівень витрат на НДДКР в Україні, Ірландії та Туреччині [33, 34].

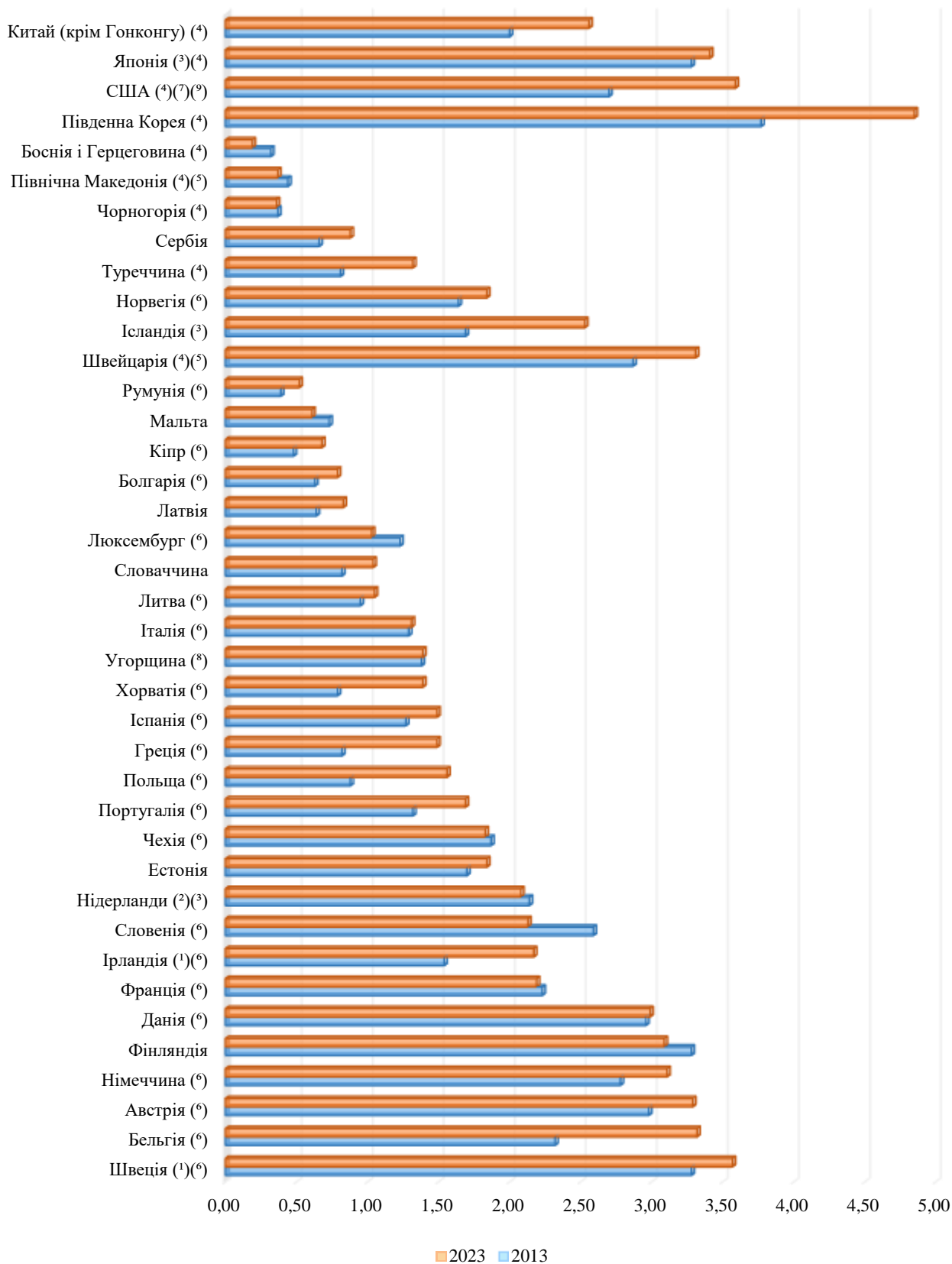

Рис. 2.2. Валові внутрішні витрати на дослідження та розробки, 2013 та 2023рр., % відносно ВВП

Джерело: розроблено автором на основі [33]

Дані для аналізу витрат на технологічні розробки зібрати досить важко, тому нижче приведемо зауваження, які зазначені у джерелі [33]. (1) Розрахунок 2013 року; (2) Оцінка 2023 року; (3) 2013 перерва в серії; (4) 2023 рік недоступний, замість нього використано найближчий контрольний рік; (5) 2013 рік недоступний, замість нього використано найближчий контрольний рік; (6) 2023 попередні дані; (7) Визначення 2013 року відрізняється; (8) Визначення 2023 відрізняється; (9) 2022 визначення відрізняється.

В загальному, результати аналізу вказують на різні стратегії та рівні зобов'язань країн у розвитку науково-технічної сфери. Але однозначно можна сказати, що це впливає на їх конкурентоспроможність та інноваційний потенціал. Кожна країна, таким чином, повинна мати свою технологічну політику, яка б комбінувала ринкові і неринкові канали трансферу технологій і відштовхувалася від поточного стану даної сфери для кожної країни.

Сформулюємо основні сучасні тренди міжнародного трансферу технологій – рис. 2.3.

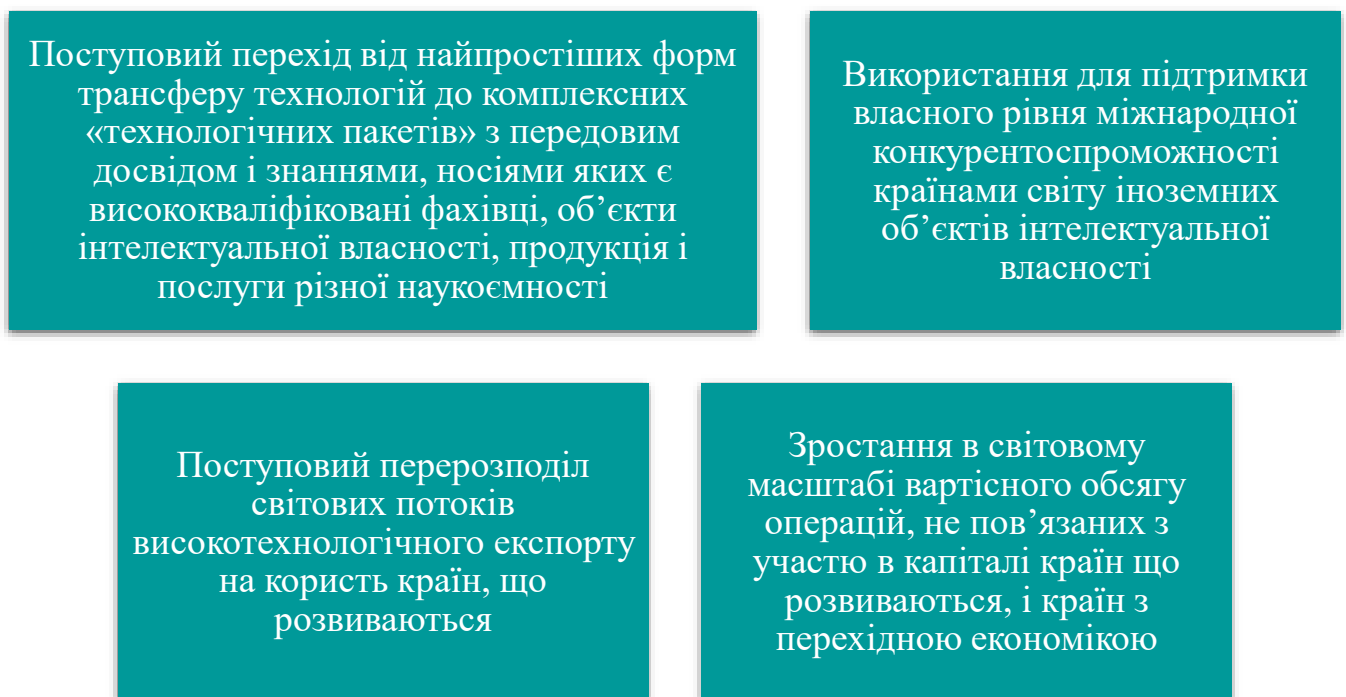

Рис. 2.3. Сучасні тренди міжнародного трансферу технологій

Джерело: розроблено автором на основі [31]

У розвиток світового господарства на сучасному етапі можна відзначити

декілька глобальних тенденцій [31]: – постійно зростають витрати на науково-дослідні роботи. Наприклад, реалізація західноєвропейських технологічних програм «Еврика», «Аріан», «Євробіо», «Євроробот» та рамкових програм ЄС; – як результату процесу глобалізації науково-технічного розвитку формування регіональних та локальних інноваційних мереж. Важливим є їх роль у вирішенні спільних економічних, фінансових, соціальних та екологічних завдань.

З огляду на сфери, які розвиваються швидкими темпами і є найперспективнішими, основні тенденції будуть міжнародного трансферу технологій представлені на рис. 2.4.

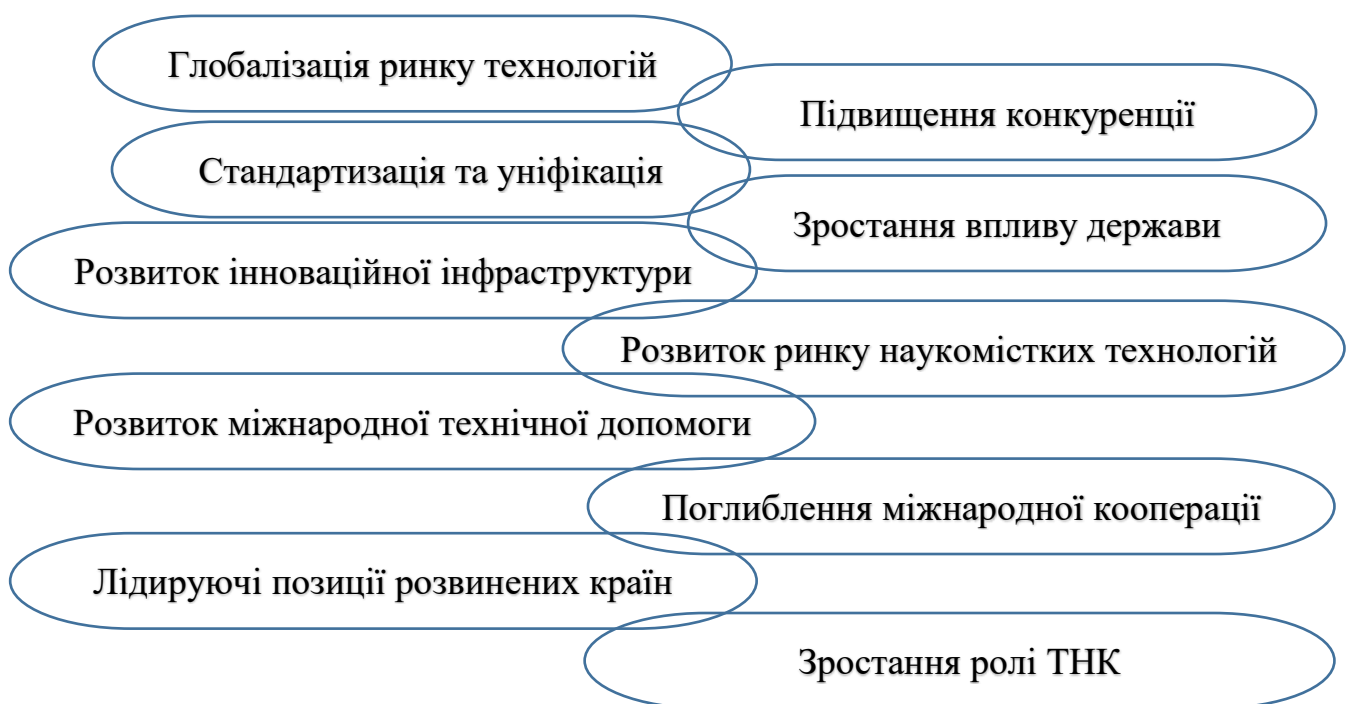

Рис. 2.4. Основні тенденції міжнародного трансферу технологій

Джерело: розроблено автором на основі [35, 26]

В дослідженні основних тенденцій міжнародного трансферу технологій також варто зазначити тренди в розвитку самих технологій, які кардинально змінюють напрями та інвестиційні потоки.

I. Генеративний ІІІ. Галузь ІІІ, яка розвивається стрімкими темпами. Суть технології в тому, що машини створюють контент, який раніше створювали люди. Її впровадження має на меті підвищення продуктивності праці за рахунок автоматизації, покращення процесів прийняття рішень та підвищення якості

обслуговування клієнтів. Планується створення мереж генеративних платформ, налагоджених для конкретних завдань бізнесу.

II. Квантові обчислення. Суть технології у здатності легко аналізувати та діяти на основі даних, незалежно від джерела. Технологія може використовуватися у банківській сфері та фінансах при управлінні кредитними ризиками, у високочастотній торгівлі, виявленні шахрайства, розробленні потенційних вакцин та ін. З розвитком квантових обчислень також зростають кіберзагрози. З метою дотримання конфіденційності та безпеки даних у майбутньому разом з розвитком квантових обчислень є потреба в квантово-стійких алгоритмах шифрування для захисту від квантових атак. Інновації у сфері квантових обчислень створюють Splunk, Honeywell, Microsoft, AWS, Google та ін.

III. Імерсивні технології. Це технології занурення в доповнену реальність або такі, які допомагають взаємодіяти людині з цифровим світом. Ринки окремих видів імерсивних технологій коливаються, наприклад, використання доповненої реальності у телефонах зростає. Також зростає використання технології у бізнесі, створюється складніше програмне забезпечення моделювання навчання військових та лікарів. Прикладами продуктів з використанням даної технології є гарнітура Vision Pro AR/VR від Apple з можливістю відстеження очей, розпізнавання жестів руками та плавне прокручування.

Серед інших трендів новітніх технологій варто зазначити трансформацію напівпровідникової промисловості, нові акумулятори, космічні програми, дослідження у галузі альтернативного палива, раннє виявлення захворювань та ін.

Отже, сучасні тенденції розвитку міжнародного трансферу технологій характеризуються використанням інноваційних технологій, розвитком співпраці між країнами світу, зростанням взаємодії між науковою сферою та бізнесом. Також, міжнародний трансфер технологій в різні періоди має свої особливості розвитку. Наразі це глобалізація ринку технологій, зростання конкуренції, розвиток МТД, зростання ролі ТНК та держави, розвиток ринку наукомістких технологій, поглиблення міжнародної кооперації та ін. Активну участь у міжнародному технологічному трансфері беруть як компанії – виробник технологій, так і компанії, які їх успішно використовують.

2.2. Оцінка ролі міжнародного трансферу технологій в забезпеченні ефективності розвитку транснаціональних корпорацій

Отже, ми багато разів зверталися до поняття ТНК. Нами було встановлено, що вони є потужними міжнародними компаніями, часто – лідерами в тій чи іншій галузі. І головне для нашого дослідження – ТНК лідирують в процесах розробки та впровадження новітніх технологій. І поки що безпідставно, але як гіпотезу можна сформулювати, що те, що на перший погляд виглядає як очевидний причинно-наслідковий зв'язок – ТНК є лідерами і вмотивовують інші компанії використовувати власні розробки, що для підприємств меншого масштабу проблематично порівняно з ТНК, або трансфер технологій, в тому числі і міжнародний. Але варто розглянути цей зв'язок з іншого боку – використовуючи міжнародний трансфер технологій, ТНК змогли суттєво підвищувати ефективність своєї діяльності та врешті решт стали визнаними у світі лідерами.

Отже, в глобальній економіці з глобалізаційними процесами, які мають властивість посилюватися, ТНК є дуже важливою ланкою. І у ХХІст. великі корпорації є ключовими суб'єктами трансферу технологій: технології переміщуються між незалежними та афілійованими компаніями [27].

За даними 2019р. було відомо, що в ТНК було зосереджено близько 80% патентів і ліцензій на технологічно нові товари і продукти, вони виступали головними інвесторами більш ніж 80% усіх НДДКР, більш ніж 70% світової торгівлі (40% – це всередині самих ТНК) і більш ніж 50% промислового виробництва у 2019 р. [37]. Як результат, ТНК отримали можливість контролювати найважливіші сфери – технології, фінанси, робоча сила, постачання компонентів, послуги та збут тощо. На нашу думку, зв'язок між ефективністю діяльності ТНК та роллю міжнародного технологічного трансферу є взаємний. Причому, трансфер використовується саме міжнародний, бо у ТНК є така можливість, що прямо витікає з їх визначення.

У процесі міжнародного трансферу технологій ТНК використовують ряд методів, які допомагають їм здійснювати переміщення технологій з

високорозвинених країн в країни, що розвиваються. А джерелом створення більшості технологічних інновацій є саме ТНК, що дозволяє їм робити таке переміщення без особливих проблем.

ТНК мають значний вплив на економіки своїх країн, бо більшу частку ВВП більшості держав формують саме ТНК [38], звідси рішення держав щодо поліпшення становища ТНК на світовій арені та максимізацію їх прибутків. ТНК вже сьогодні вирішують багато питань не економічних – лобіюють численні закони і цілком проникають і в політичну сферу. В результаті, технологічні компанії показують стрімке зростання в останні десятиліття і випереджають нафтовидобувні та інші компанії.

Не варто думати, що трансфер технологій обов'язково має здійснюватися лише в галузі високих технологій, по причині високих доходів від їх використання. Це справедливо для унікальних технічних рішень. Проте, трансфер технологій може допомогти отримати більший прибуток в інших сферах діяльності, де є на це ринковий попит. Традиційні технології частіше мають за основу ноу-хау або виробничий секрет, завдяки якому компанія досягає та підтримує технічну перевагу над конкурентами. Високі технології, як правило, захищаються патентом,

Важливою особливістю сучасного етапу розвитку міжнародного трансферу технологій є те, що ТНК, міжнародна мережа підприємств, які є її структурними складовими, постійно зростає, все активніше долучаються до наукової та інноваційної діяльності. ТНК можуть використовувати внутрішньо-корпоративний обмін технологіями. Таких підхід створює засіб їх зовнішньоекономічної експансії. Відомо, що трансфер технологій здійснюється різними каналами. В розглядуваному випадку основним каналом здійснення політики ТНК є передача ліцензій власним філіям та дочірнім компаніям за трансфертними цінами. Це о суті є передача нових досягнень структурним підрозділам на пільгових умовах. В результаті ТНК налагоджують виробництво конкурентоспроможних товарів на своїх підприємствах і, відповідно, збувають їх на національному і світовому ринках набагато швидше. Так ТНК мінімізують витрати та терміни освоєння винаходу, і долають перешкоди у вигляді митних

бар'єрів та валютних обмежень інших країн. На угоди між афілійованими корпоративними структурами припадає близько 2/3 сукупної вартості міжнародних угод з об'єктами інтелектуальної власності. Звідси випиває, що у міжнародній торгівлі об'єктами інтелектуальної власності ТНК частіше обирають внутрішньо-корпоративних збутових каналів для розповсюдження продукту.

Той факт, що технологічні компанії можуть створювати і створюють найбільшу додану вартість своєї продукції, засвідчує високе значення технологічного трансферу у ефективному розвитку багатьох ТНК.

Інноваційні проєкти, які очолюють ТНК, вимагають значного фінансування. ТНК володіють значним обсягом капіталу, щоб мати можливість виділити настільки великі суми на НДДКР, коли вартість окремого проєкту можна порівняти з бюджетом деяких європейських країн на науковий розвиток. З свого боку, фінансування технологій дає можливість компаніям забезпечувати поточну конкурентоспроможність і стабільне зростання в майбутньому не зважаючи на велику конкуренцію на світовому ринку технологій.

Як ми вже зазначали, нині лідерами з інвестицій у технології є американські ТНК – 6 із 10 компаній з рейтингу за найвищими витратами на розробку нових технологій американські. На рисунках 2.5., 2.6. представлено інвестиційні потоки ТНК у сферу технологій за 2008 і 2018рр.

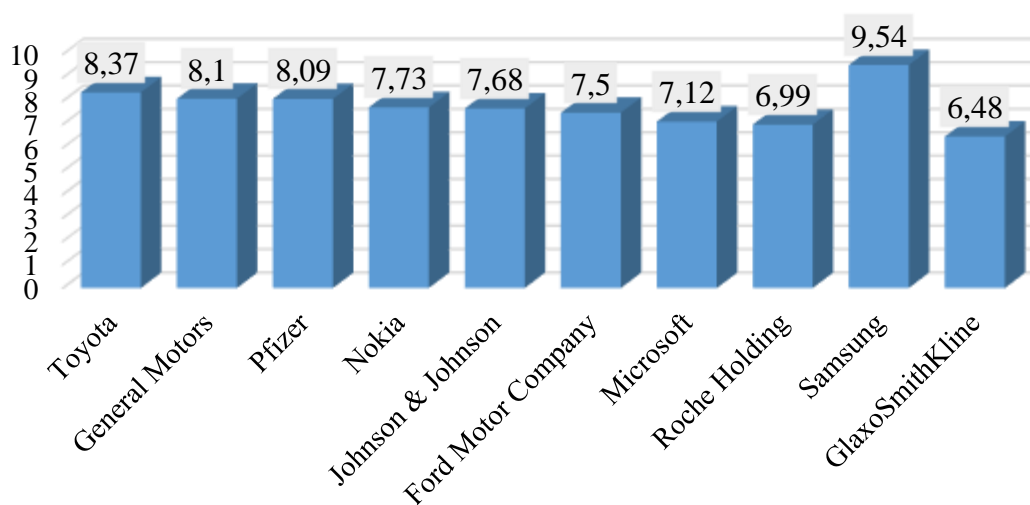

Рис. 2.5. Інвестиції в розвиток технологій ТНК у 2008 р.

Джерело: розроблено автором на основі [39]

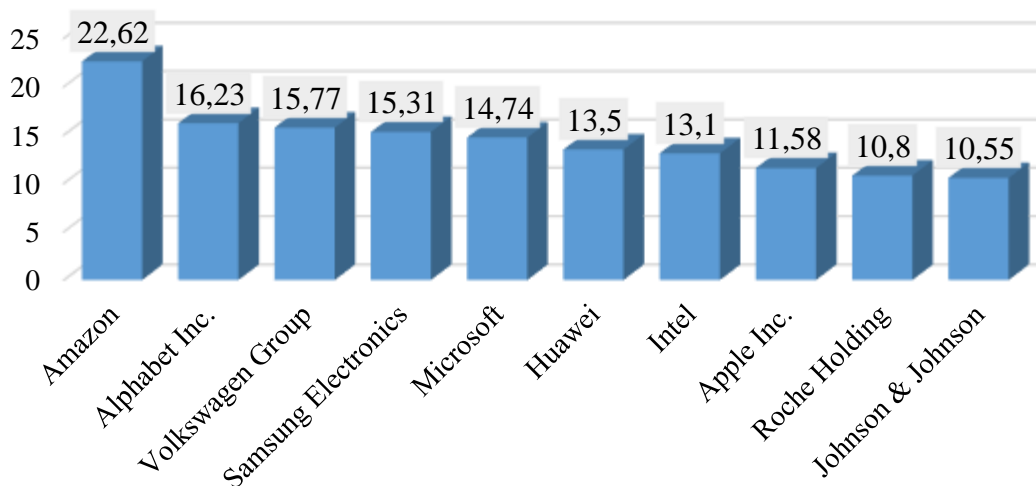

Рис. 2.6. Інвестиції в розвиток технологій ТНК у 2018 р.

Джерело: розроблено автором на основі [39]

Отже, за 10 років з 2008 по 2018рр. сумарні інвестиції ТНК в розвиток технологій збільшилися в 2 рази. В 2008р. перші 10 компаній зі списку в сумі витратили на інвестиції 74,6 млрд \$, то вже у 2018р. сума становила 144,2 млрд. З 10 перших компаній світу 7 поступилися першістю Amazon, Alphabet Inc., Huawei та ін. компаніям. Компанія Microsoft піднялася з 7 на 5-е місце збільшивши інвестиції в технології в 2 рази. Roche Holding – фармацевтична компанія, хоч і збільшила інвестиційний потік з 7 до 10,8 млрд \$, але більша активність інших компаній перемістила її з 8 на 9-е місце. Samsung піднялася з 9-того місця з сумою інвестицій 6,5 млрд \$ у 2008р. на 4-те місце з сутою інвестицій 15,3 млрд \$ у 2018р., її інвестиційний потік зріс майже втричі.

Стрімкий розвиток світової економіки спонукає компанії шукати нові і нові конкурентні переваги, тобто витратити все більше і більше коштів на інноваційний розвиток. І знову, це ще більше стимулює розвиток економіки. Подібний тренд на взаємне збільшення інвестицій у технології та зростання глобальної економіки є одним з основних показників розвитку у XXI ст. І вже у 2022р. рейтинг компаній-лідерів за інвестиціями в технології зазнав змін. На рис. 2.7. представлено лідерів за інвестиціями в технології у 2022р.

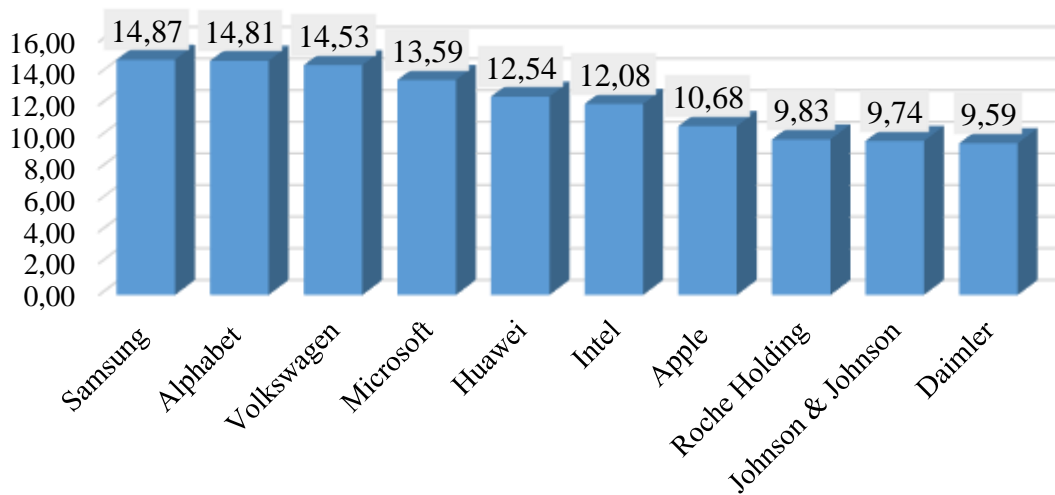

Рис. 2.7. Інвестиції в розвиток технологій ТНК у 2022р.

Джерело: розроблено автором на основі [39]

В порівнянні з 2008р., в групі лідерів більше високотехнологічних компаній з істотно збільшуються – в середньому на 50%, обсяги інвестицій. Наприклад, компанія Samsung перемістилася з 9-го місця з обсягом інвестицій у технології на рівні 6,5 млрд \$ вже на 1-ше з обсягом інвестицій більш ніж у 2 рази більшим. Зазначимо, що 2022р. передував непростий період пандемії та виходу з карантину.

Загалом, якщо порівнювати дані за 2018р. із 2022р., то зробимо висновок, що сукупний обсяг інвестицій у технології залишається приблизно на попередньому рівні. Також, у 2022р., за даними Boston Consulting Group (BCG), в рейтинг найінноваційніших ТНК увійшли такі відомі глобальні компанії як Apple, Microsoft, Amazon, Alphabet (Google), Tesla, Samsung, Moderna, Huawei, Sony, IBM. Їх перевагами стали висока якість управління інноваціями, здатність швидко виходити на новий ринок, ефективне масштабування інновацій [41]. У «The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard» від грудня 2024р. Європейська Комісія встановила [42], що 2500 глобальних ТНК інвестували в 2023р. понад 48,5 мільйонів євро в НДДКР або 86% від загального обсягу світових НДДКР, які в принципі фінансувалися бізнесом. В результаті відбулося значне відновлення корпоративних фінансових показників після пандемії, як 41 чистих продажів, які зросли на майже 20% до досягнувши 23,1 трильйона євро.

У 2023р. у світі спостерігалась інтенсифікація високотехнологічних змагань, тобто європейські компанії продемонстрували ознаки відновлення – на рис. 2.2. ми бачимо, що частка витрат на розробку технологій в країнах ЄС найнижча в порівнянні з іншими країнами та регіонами, а американські та китайські фірми залишаються на тих же позиціях – продовжують активно збільшувати свої витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи і займають лідируючі позиції. Це призвело до зменшення частки європейських компаній у світовому обсязі інвестицій у НДДКР до 17,6%, при цьому частка американських компаній зросла до 40,2%, частка китайських компаній також значно збільшилася – до 17,9%. В той же час, частка японських компаній продовжила зменшуватися до 10,4%. Загалом, компанії зі США та Китаю показали більш високий рівень зростання інвестицій у НДДКР у чотирьох ключових секторах порівняно з європейськими компаніями у відповідному рейтингу [49].

Отже, сучасна стратегія ТНК, що заснована на інноваціях та необхідному інвестиційному забезпеченні, є дуже успішною у боротьбі з лідерство у критично важливих для транснаціонального бізнесу секторах. І найголовніше – визначає його вирішальний внесок у інноваційний розвиток глобальної економіки.

На сучасному етапі еволюції суспільства, конкурентні переваги транснаціональних корпорацій (ТНК), особливо високотехнологічних, визнаються вирішальним фактором їх успіху. Ці корпорації домінують у сфері високих технологій завдяки своїй здатності до інновацій та технологічного розвитку. Особливості діяльності високотехнологічних ТНК включають динамічне оточення, непевність щодо майбутнього ринку, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій, присутність на глобальних ринках, інвестиції в наукові дослідження, значну вагу нематеріальних активів та високу кваліфікацію персоналу [42]. А ефект технологічного трансферу між ТНК можна оцінити, проаналізувавши збільшення обсягу знань сторони, що приймає технологію [42].

Загалом же можна зробити висновок, трансфер технологій сьогодні є динамічним процесом, що розвивається і охоплює не тільки діяльність численних ТНК, а й міждержавну взаємодію на світовому рівні. Поступальний розвиток

системи трансферу технологій є гарантією успішного розвитку країни, а розширення сфер та інститутів, що сприяють розвитку технологічного трансферу, посилює глобалізацію вітчизняної економіки

2.3. Оцінка участі українських ТНК у міжнародному трансфері технологій

В Україні, як і в будь-якій економіці відкритого типу, функціонують ТНК. Відкритим є питання про рівень залученості українських корпорацій до процесу трансферу технологій. Для розв'язання завдання проаналізуємо ряд міжнародних рейтингів і встановимо істину.

Наприклад, розглянемо Індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК) в розрізі субіндексу «технологічна готовність» та Глобальний індекс інновацій (ГІІ), який розраховується за версією бізнес-школи INSEAD.

За своїм змістом Глобальний індекс інновацій агрегує оцінки наявних ресурсів і умов для ведення інновацій (Innovation Input) та досягнутих результатів здійснення і впровадження інновацій (Innovation Output). Об'єктивно оцінити ефективність зусиль із розвитку інновацій можна знайшовши співвідношення отриманих результатів.

Різноманітні індекси та рейтинги можуть допомогти визначити оцінку наявного потенціалу й місця України за рівнем інноваційного розвитку. Розглянемо найвідоміші і найбільш розповсюджені у світі індекси.

I. Глобальний інноваційний індекс (ГІІ). Індекс розробляють школа бізнесу Корнельського університету, Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO), дослідницький інститут «INSEAD» і міжнародна французька бізнес-школа. Індекс враховує різні багатовимірні аспекти інновацій, про наявність та використання інструментів, які можуть допомогти в розробці політики сприяння довготерміновому зростанню виробництва, підвищенню продуктивності праці і зростанню кількості робочих місць. ГІІ дозволяє створити середовище, в якому інноваційні фактори можна постійно оцінювати. Він є ключовим інструментом дослідження та процесі його оцінювання напрацьовується багата база детальних

показників по кожній з 129 країн світу, для яких цей індекс розраховується [43].

До складу індексу входить 80 параметрів, які в сукупності моделюють повну картину інноваційного розвитку, включаючи стан справ в освіті, рівень розвитку інфраструктури та бізнесу. ГІІ представляє собою оцінку середньої величини двох субіндексів:

1 – субіндекс інноваційних витрат. Він дозволяє оцінювати складові національної економіки, які розділені на п'ять основних груп:

- інститути;
- людський капітал і дослідження;
- інфраструктура;
- рівень розвитку ринку;
- рівень розвитку бізнесу;

2 – субіндекс інноваційних результатів. Показник відображає фактичні результати інноваційної діяльності. Вони діляться дві основні групи: 1) результати в галузі знань і технологій, 2) результати в галузі творчості.

Дані передаються до Спільного дослідницького центру Європейської комісії для проведення незалежної статистичної перевірки.

У 2024р. Україна посідає у рейтингу 60-те місце. Країна опустившись на п'ять позицій у порівнянні з минулорічним звітом ВОІВ. Серед групи країн, доходи яких «нижче середнього» Україна посідає 4-те місце [44]. Ми вагаємо ці зміни позитивними тенденціями розвитку інновацій в нашій країні. Не зважаючи на війну Україна продовжує виробляти більше інноваційної продукції порівняно з рівнем інвестицій в інновації, відносно свого ВВП.

Традиційно вже для України, її оцінки демонструють кращі позиції в рейтингу інноваційних результатів, аніж у рейтингу внеску в інновації. Результати у сфері інновацій прівнюють з рівнем економічного розвитку країни, вимірюючи останній обсягом ВВП на душу населення. У відповідному рейтингу 2024р. Україна посіла високе 6-е місце.

Інноваційний розвиток в Україні здійснюється випереджальними темпами щодо економічного розвитку темпами. Така тенденція стосується тривалого

періоду – 2014-2024р. В новому році Україна стабілізувала негативний стан такого компоненту як складність ринку – 85 місце у порівнянні зі 104-м у 2023-му. Також тенденція існує і щодо показника складності бізнесу – 45-та позиція, тоді як минулоріч була 48-ма [44]. За критерієм онлайн-творчості відбувся підйом з 44 місця на 39. За субіндексом корисних моделей за походженням Україна залишається лідером – 1 місце, як і у 2023-му. Зайнятість жінок з вищою освітою – 2 місце. Витрати на програмне забезпечення – 4 місце [44].

Негативні тенденції зумовлені з триваючою агресивною війною росії проти України. Це – зниження показників, пов'язаних з інституціями, людським капіталом і науковими дослідженнями; скорочення рівня охоплення вищою освітою та тривалості навчання в школі; зменшення обсягів прямих іноземних інвестицій; погіршення інфраструктури.

Результати за період з 2014 по 2024рр. представлені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Глобальний інноваційний індекс України за 2018-2020 рр.

Роки	Глобальний інноваційний індекс	Обсяг вкладених інноваційних ресурсів «Вхідний підіндекс»	Інноваційний результат («Вихідний підіндекс»)
2024	60	н/д	н/д
2023	55	н/д	н/д
2022	57	н/д	н/д
2021	49	76	31
2020	45	71	37
2019	47	82	36
2018	43	75	35
2014	63	88	46

Джерело: розроблено автором на основі [39]

У 2020р. Україна займала 56 місце, у той же час у 2019р. – 53 місце у світі. У 2021р. країна щодо розрахунків на основі глобального індексу інновацій посідає 49-те місце – 76-е місце із запровадження інновацій, результатами інноваційної діяльності [45]. У 2022р. Україна посідає 57 місце, утримуючи 4-ту позицію серед 36 країн економічної групи lower-middle income. Незважаючи на війну, у 2023р. країна піднялася в на дві сходинки і посіла 55-те місце. Перед Україною – Північна Македонія, за – Філіппіни. Також у 2023р. Україна вперше увійшла до

ТОП-3 най інноваційніших економік у групі країн з доходами нижче середнього [45].

II. Індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index). Протягом семи років Агентство Bloomberg розраховує показник інноваційного розвитку країн та визначає свій рейтинг. Є ряд показників – обсяг витрат на НДДКР у відношенні до ВВП, продуктивність, відсоток інноваційних компаній у загальній кількості підприємств, кількість науковців на один 1000000 жителів, додана вартість виробництва у відношенні до ВВП, відсоток випускників ЗВО у загальній кількості осіб – випускників освітніх установ, патентна активність. Вони є основою для обчислення показника інноваційності економіки.

Інноваційність країн агентством Bloomberg аналізується за наступними основними факторами [45]: 1) інтенсивність в галузі досліджень і розробок (20%): наукові дослідження та розробки – відсоткове співвідношення в зростанні ВВП; 2) продуктивність (20%): ВВП на одну працевлаштовану особу за 1 годину роботи; 3) High-tech щільність (20%): державні компанії в High-tech сферах – аерокосмічні, оборонні, біотехнологічні, виробники обладнання, програмного забезпечення, інтернет-програм і сервісів, відновлюваних джерел енергії – відсоток у загальній кількості державних компаній; 4) концентрація дослідників (20%): концентрація дослідників і розробників на мільйон чоловік; 5) технологічні можливості (10%): відсоток виробництва у ВВП, частка високотехнологічних продуктів на експорт; 6) терціальна ефективність (5%): коефіцієнт охоплення з усіх предметів для випускників навчальних закладів 2-го, 3-го, 4-го рівнів акредитації; частка студентів високотехнологічних спеціальностей; щорічна частка випускників, які отримали ступінь у високотехнологічних дисциплінах; 7) патентна активність (5%): частка патентних заявок на мільйон населення і на 1 млн \$ в галузі досліджень і розробок.

Україна у 2021р. за показником інноваційного розвитку, що представлений Bloomberg, посіла 53-є місце з 60 країн, які брали участь у дослідженні. За показником «продуктивності праці» Україна знаходилася на 60-ому місці. Тобто, в країні виробляють товари з низькою доданою вартістю, рівень технологій, які

використовуються у виробництві, визнається низьким. За технологічними можливостями Україна посідає 58-е місце. За відсотком ВВП, що витрачається на дослідження та розробку, держава входить до п'ятірки аутсайдерів – 54-е місце. А от за ефективністю вищої освіти і патентної активності Україна посідає 28-е і 35-е місця відповідно.

III. Innovation Union Scoreboard (IUS) – інноваційний індекс Європейського інноваційного табло [45]. Даний показник демонструє ефективність функціонування національної інноваційної системи країн-членів ЄС. На основі IUS можна здійснити порівняльний аналіз інноваційної діяльності в європейських країнах, оцінити сильні та слабкі сторони національних інноваційних систем.

Показники IUS поділяються на вхідні – це оцінка ресурсів наукової та інноваційної діяльності, та вихідні – результативність науково-технічних та наукових робіт, а також інноваційної діяльності. Показників існує п'ять груп, кожна з яких характеризує різні аспекти інноваційного розвитку:

1. «Рушійні сили інновацій» – група індикаторів, які відображають стан та структуру інноваційного потенціалу.

2. «Створення нових знань» – група індикаторів, які відображають рівні фінансування НДДКР.

3. «Інновації та підприємництво» – індикатори, які відображають рівні інноваційної активності на підприємствах (фірмах).

4. «Застосування» – індикатори, які відображають зайнятість та комерційну діяльність в інноваційних секторах.

5. «Інтелектуальна власність» – індикатори, які відображають патентну активність.

В результаті дослідження і на основі інтегрального показника усі країни, які беруть участь у табло, групується у чотири групи:

- «інноваційні лідери» – 120% від середнього показника по ЄС;
- «сильні інноватори» – 90-120%;
- «середні» – 50-90%;
- «скромні інноватори» – нижче 50%.

За зведеним індексом інноваційного розвитку у 2021р. 25 країн-членів ЄС продемонстрували зростання інноваційного індексу. З 2014р. у середньому результативність інновацій зросла на 12,5%.

Причина зростання інноваційності – значний прогрес у підготовці докторантів, збільшення міжнародних наукових публікацій, широке проникнення високошвидкісного Інтернету. Також зросла швидкість зближення рівнів інноваційного розвитку між країнами-лідерами і аутсайдерами. Україна згідно інноваційному табло ЄС потрапила до групи «Інноватор, що формується», має багато можливостей щодо інноваційного розвитку, але вони не є реалізованими. Більші проблеми стосовно комерціалізації нововведень та сфери захисту прав на інтелектуальну власність. Сильні сторони – вигідне географічне положення, суттєва ємність ринку, всебічна зона вільної торгівлі між Україною та ЄС, людський потенціал з відносно високим рівнем розвитку. Але існує тенденція до зниження показників інноваційного рівня України.

IV. Глобальний рейтинг стартапів – StartupBlink. У 2021р. Україна зайняла 29 місце у рейтингу серед 100 країн світу [45].

Також можна назвати ряд спеціалізованих інноваційних індексів, які також дозволяють оцінювати рівень розвитку трансферу технологій в тій чи іншій країні – індекс технологічних досягнень UNDP; індекс здатності до інновацій та ін. Отже, стан інноваційного потенціалу країни, «вузькі місця» й досягнення в інноваційному розвитку можна оцінити та співставити для різних країн. Аналіз світових рейтингів та участь в них України показує, що рівень інноваційного розвитку країни не високий і проблемних питань чимало. Проте в Україні є потенціал, розвиток якого має стати стратегічною метою щодо розвитку інновацій та їх використання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Глобалізація та технологічний прогрес є ключовими факторами сучасного світового розвитку. Міжнародний технологічний трансфер – це один з найважливіших інструментів зростання, підвищення її конкурентоспроможності, вдосконалення та оновлення національної економіки тощо. Сучасні тенденції його розвитку характеризуються використанням інноваційних технологій, розвитком співпраці між країнами світу, зростанням взаємодії між науковою сферою та бізнесом. Особливостями розвитку в різні періоди – це глобалізація ринку технологій, зростання конкуренції, розвиток МТД, зростання ролі ТНК та держави, розвиток ринку наукомістких технологій, поглиблення міжнародної кооперації та ін.

2. Сучасна стратегія ТНК, що заснована на інноваціях та необхідному інвестиційному забезпеченні, є успішною і забезпечує корпораціям лідерство у критично важливих для транснаціонального бізнесу секторах, визначає їх внесок у інноваційний розвиток глобальної економіки. Трансфер технологій є динамічним процесом, що розвивається і охоплює не тільки діяльність численних ТНК, а й міждержавну взаємодію на світовому рівні. Поступальний розвиток системи трансферу технологій є гарантією успішного розвитку країни, а розширення сфер та інститутів, що сприяють розвитку технологічного трансферу, посилює глобалізацію.

3. В Україні, як і в бу-якій економіці відкритого типу, функціонують ТНК. Різноманітні індекси та рейтинги можуть допомогти визначити оцінку наявного потенціалу й місця України за рівнем інноваційного розвитку – стан інноваційного потенціалу країни, «вузькі місця» й досягнення в інноваційному розвитку, оцінити та співставити для різних країн. Аналіз світових рейтингів та участь в них України показує, що рівень інноваційного розвитку країни не високий і проблемних питань чимало. Проте в Україні є потенціал, розвиток якого має стати стратегічною метою щодо розвитку інновацій та їх використання.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК З ЙОГО ДОПОМОГОЮ

3.2. Сучасні виклики міжнародного трансферу технологій

Впровадження та комерціалізація передових технологій, які можуть скласти конкуренцію, в також ефективний обмін такими технологіями розширюють можливості високотехнологічного імпорту та експорту, відкривають можливості в реалізації єдиних норм економічного розвитку та налагодження співробітництва у цій сфері між різними країнами світу. Основу цьому процесу складають Угоди СОТ та Угоди про асоціацію між окремою країною, з однієї сторони, та союзами і співтовариствами, а також їх державами-членами, з іншої сторони.

Як ми встановили раніше, «трансфер технології» – це рух технологій через різні канали від одного її власника до іншого. Якщо відштовхуватися від контексту подолання технологічного відставання країн, що розвиваються, і найменш розвинених країн від розвинених країн, то трансфер технологій варто розуміти як міжнародну передачу зарубіжних науково-технічних розробок, тобто, перетворення технології, створеної в одній країні, на продукти або процеси, які використовуються іншими країнами.

Міжнародний трансфер технологій є вирішальним фактором економічного зростання та розвитку економіки. Але треба пам'ятати, що при цьому важлива роль відводиться питанням захисту прав на технології, що передаються.

Наразі, концепція технологічного трансферу в тому числі включає бачення прав інтелектуальної власності. Особлива увага відводиться патентним права і торговим секретам (ноу-хау). Трохи менше уваги авторським правам, якщо відбувається передача інформаційно-комунікаційних технологій та програмного

забезпечення, як необхідного аспекту трансферу. Таким чином, стосовно міжнародного трансферу технологій важливого значення набувають два аспекти:

– підхід до передачі технологій, тобто, передачі інформації та технічних знань як результату інтелектуальної діяльності;

– тлумачення питань про суть прав інтелектуальної власності щодо передачі технологій та процедури захисту цих прав в сучасних умовах.

Питання захисту прав інтелектуальної власності на технології, які підлягають передачі, є одним з найбільш дискусійних питань стратегій у сфері міжнародного трансферу технологій. Причина в тому, що з одного боку права інтелектуальної власності в сучасному економічному просторі є економічно і політично надзвичайно значимими, з іншого боку – вони є тою ж мірою суперечливими. Також варто зазначити, що питання стосовно прав інтелектуальної власності є невід’ємною складовою правового регулювання передачі технологій та важливою складовою технологічного розвитку – генерація, адаптація, поширення, використання наявних та нових технологій, в цілому.

Зауважимо, що основним трендом ХХІ ст. є така формула:

«ЗНАННЯ + ПОСЛУГИ + ОБЛАДНАННЯ»,

тобто обладнання та матеріали все частіше супроводжують постачання знань та послуг.

Ще однією визначальною рисою на сучасному етапі розвитку міжнародного трансферу технологій є наступне – ТНК все активніше залучають до проведення НДДКР персонал своїх закордонних відділень, їх наукові центри та лабораторії. ТНК використовують як один із засобів зовнішньоекономічної експансії внутрішньо-корпоративний обмін технологіями. При цьому в якості основного каналу реалізації такої політики ТНК виступає передача ліцензій власним філіям та дочірнім компаніям за трансфертними цінами або ж передача чи надання нових

досягнень їм на пільгових умовах. В даному випадку ТНК отримують можливість налагодження виробництва конкурентоспроможних товарів на власних підприємствах в інших державах, продавати їх у державах, де здійснюється господарська діяльність, та сусідніх державах набагато швидше. Як результат, ТНК можуть мінімізувати витрати, скорочувати терміни освоєння винаходу, долати чи оминати митні бар'єри та валютні обмеження інших країн. У міжнародній торгівлі об'єктами інтелектуальної власності частіше можна спостерігати узгоджені дії та економічні концентрації, про що свідчать наступні факти: за оцінками експертів ОЕСР, близько 2/3 сукупної вартості міжнародних угод з об'єктами інтелектуальної власності – це угоди між афілійованими корпоративними структурами. Цей факт став підґрунтям для вирішення питання про уніфікацію правил міжнародної передачі технологій. У 1978р. разом з питаннями про ТНК, обмежувальну ділову практику, усунення дискримінації в торгівлі та зобов'язання співпрацювати у торговельних відносинах, Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) почала розглядати і питання, зазначене вище. Згодом ЮНСІТРАЛ вирішила розглядати питання про уніфікацію правил регулювання передачі технологій разом із договірними положеннями у галузі промислового розвитку. Необхідним елементом надання замовнику допомоги в експлуатації підприємства та його технічного обслуговування є передача технологій, що аргументує включення положень про передачу технологій у правове керівництво про будівництво промислових об'єктів.

Наступна важлива характеристика особливості, яка стосується міжнародного трансферу технологій, – значна М&А-активність у біофармацевтичній промисловості виробників оригінальних препаратів та генериків. Часто злиття охоплюють декілька країн, тому що компанії в цій галузі більшою мірою схильні впливу глобалізації з акцентом на зростання ринків, які розвиваються. З цієї причини у країнах із середнім і низьким рівнем економічного розвитку відбувається монополізація місцевих підприємств ТНК, цільове придбання

місцевих фірм ТНК та об'єднання місцевих фірм. З огляду, що географічні межі ринків лікарських засобів визначаються як національні кордони, нормою має бути попереднє повідомлення про злиття до антимонопольних органів кожної країни. На основі попереднього повідомлення кожний національний орган влади може оцінювати вплив злиття на рівень концентрації на відповідних ринках, виявляти домінуючі препарати, а за необхідності – запобігати необґрунтованому збільшенню рівня концентрації. Важливим питанням політики є встановлення граничного значення об'єму M&A при попередньому повідомленні – у пропорції до ВВП країни чи до обсягів продажів ліків.

Кількісне визначення обсягу міжнародних операцій у сфері трансферу технологій сприяє оприлюдненню більшості таких угод. Так, обсяг роялті та інших ліцензійних відрахувань є важливим показником інтенсивності транскордонного технологічного обміну.

Систематизація проблем міжнародного трансферу технологій, основні з яких описані вище, представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

Бар'єри на шляху реалізації трансферу технологій

Бар'єр	Характеристика бар'єру
Технічний бар'єр	<p>Впровадження нової технології передбачає радикальну або часткову зміну технологічного процесу. Очевидно, що чим менше необхідно перетворень, тим легше здійснюється процес передачі технології, тому вже при пошуку майбутнього реципієнта турбота про мінімізацію будь-яких змін повинна бути однією з пріоритетних умов. Безумовно, ідеальна ситуація (тобто взагалі ніяких змін) в дійсності зустрічається вкрай рідко, в зв'язку з чим фірма-реципієнт наштовхується на ряд бар'єрів і технічних проблем:</p> <p>а) необхідно переналагодити обладнання та пристрої для нової технології (необхідно зупинити виробництво, яке функціонує на отримання прибутку і нести витрати на переналагодження устаткування);</p> <p>б) деяке обладнання взагалі стане непотрібним при зміні технології, тому виникає проблема перенесення наявних засобів виробництва;</p> <p>в) окреме обладнання та пристрої вимагає повної заміни на абсолютно нове обладнання, а це – теж витрати;</p> <p>г) для використання нової технології необхідно скласти нові інструкції та довести її екологічну безпеку;</p> <p>д) при переході на новий вид технології, необхідно зупинити все виробництво (в зв'язку з чим, суб'єкт господарювання буде нести величезні втрати, а для їх повної компенсації треба буде пройти довгий шлях).</p>
Соціальний бар'єр	<p>У кожній організації є усталений колектив, який має налагоджену систему взаємовідносин і досвіду роботи з усталеним технологічним процесом. Тим не менш, є ті представники персоналу, які готові пізнавати і освоювати нове, переважна ж частина виробників виконує свою роботу із застосуванням добре освоєних методів; вони менш схильні до вивчення нових прийомів і спеціальностей.</p>
Регуляційний бар'єр	<p>Цей тип бар'єрів визначає взаємини організації з зовнішнім середовищем, що охоплюють ті сфери діяльності, які мають зв'язок з комерційною таємницею. Такі відносини багато в чому визначаються налагодженими багаторічними особистими контактами і неформальними зв'язками. При переході на нову технологію виникає потреба в нових матеріалах, нових комплектуючих, новому обладнанні, що часто призводить до зламу і перетворення всієї усталеної системи постачання. Комерційні ризики даної перебудови зростають в рази.</p>
Економічний бар'єр	<p>Сутність даного бар'єру полягає в тому, що організація може вибрати одну з двох ключових стратегій: короткостроковий економічний успіх з наступною зміною діяльності або планування в довгостроковій перспективі, з урахуванням можливих викликів і ризиків, що виникають в мінливих умовах зовнішнього середовища. Вибір стратегії зумовлює всі дії керівництва щодо найкращих способів подолання бар'єрів, перерахованих вище. Іноді стратегія організації несумісна з впровадженням запропонованої технології, і тоді перед керівництвом залишається вибір: або не переходити на новий тип технології, або знайти таке винахідницьке рішення, яке дозволить поєднати несумісні речі (наприклад, швидко економічну віддачу і довготривалий дослідницький етап НДДКР за новою технологією).</p>

3.2. Перспективи підвищення економічної ефективності діяльності ТНК на основі використання міжнародного трансферу технологій

Питання підвищення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій за будь-яких умов є важливим та складним викликом для їх управління. Тим більше це питання важливе в умовах швидкого розвитку глобалізації та загострення глобальної конкуренції. Для кожного підприємства в умовах глобалізації, а для ТНК – на порядок важливіше, є формування конкурентних переваг. І сьогодні ця задача тісно пов'язане з впровадженням новітніх технологій в усіх сферах діяльності ТНК. Управління цим процесом та сам процес – інноваційний розвиток, має стати для ТНК стратегічним пріоритетом. Адже, як ми встановили в розділах 1-2, саме у такий спосіб найдоречніше і найвигідніше, і ТНК успішно володіють таким досвідом, підвищувати рівень ефективності своєї діяльності, реалізовувати інноваційні та інвестиційні проекти та зміцнювати свої позиції на ринку, ефективно реагувати на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі [49].

Сучасні умови ведення міжнародного бізнесу показують, що між рівнем інноваційності застосовуваних технологій та конкурентними перевагами компанії існує пряма кореляція. Звідки випливає, що перемогу в конкуренції тим більш вірогідна, чим успішніше впроваджуються інноваційні технології. Тому, пропонуємо саме інновації вважати ключовою передумовою для підвищення конкурентоспроможності та економічного зростання ТНК.

Відтак, успіх компанії на ринку буде залежати від науково обґрунтованої і грамотно структурованої інноваційної стратегії, яка дозволяє менеджменту корпорації детально розробити цілі інноваційної діяльності та механізми їх досягнення. Також відмітимо, що ефективна інноваційна стратегія значно підвищує ринкову вартість ТНК.

Відображенням переходу до інноваційного типу розвитку економіки нині є транснаціональні корпорації, які обрали напрямом подальшого розвитку орієнтацію на інновації. Така стратегія також має ряд варіантів. Однією з нових

характеристик успішного ТНК є розширення інноваційної діяльності на країни прийоми, разом з відкриттям науково-дослідних центрів за кордоном, інвестування в місцеві компанії з потенціалом для інновацій та монополізацією передових технологій. Такі ТНК базуючи свою інноваційну стратегію впровадженні новинок у всі аспекти своєї діяльності та науково-технічному прогресі, інтегрують інновації та стратегічне управління. Їх зусилля направлені на інноваційний розвиток для зміцнення її конкурентних позицій на глобальному ринку та сталого зростання вартості компанії [49].

Інноваційний розвиток забезпечує підтримку і підвищення конкурентоспроможності умовах глобалізації та зростаючого рівня міжнародної конкуренції, звідси – він відіграє стратегічну роль в адаптації країн до вимог Industry 4.0. Це аббревіатура четвертої промислової революції. Цей етап розвитку технологій передбачає впровадження ряду передових технологій у виробничі процеси. Вони технології можуть варіюватися від адитивного виробництва до передової робототехніки і т.п. Це можуть бути і інші технології, які включають доповнену реальність і симуляцію, хмару та кібербезпеку, коботів та все нове, про що ми вже чули. Такі технології є основою автоматизації виробничих процесів. Але вони можуть мати і інші переваги, як зміцнення команди та організація співпраці між відділами. Наприклад, використання аналітики даних на основі Industry 4.0 сприяє прийняттю ефективних і обґрунтованих рішень, забезпечення економічної безпеки, тобто по суті, запобігання проблемам, перш ніж вони стануть великими. Найголовніше, що врешті компанії стають більш проактивними, вільно користуються перевагами даних у реальному часі та обладнання, підключеного до Інтернету.

По суті «Industry 4.0» виражає еволюцію виробництва, що відбувається протягом усього життєвого циклу продукції. Вона охоплює виробничі ланцюги, ланцюги постачання та ланцюги створення вартості. В Industry 4.0 зацікавлені і виробники або ж ТНК в нашому випадку, і клієнтів. Вони очікують підвищення продуктивності, їх очікування значною мірою впливають

на всі ланцюжки виробництва та постачання. ТНК не можуть нехтувати цим новим аргументом на користь використання техніко-технологічних новинок і різних підходів до їх капіталізації, чому сприяє міжнародний трансфер технологій

Трохи більше розкриває суть інновацій більш детальне пояснення ключових компонент Industry 4.0. Ними є кіберфізичні системи (CPS). Кіберфізичні системи складаються з різноманітних розумних компонентів, з'єднаних між собою через мережі. Дистанційне управління, розумні фабрики, логістика – це ті нові можливості, які створюють кіберфізичні системи для виробництва, наприклад, оптимізація процесів, скорочення витрат тощо.

Окрім того, Industry 4.0 – це ще й інформаційно-інтенсивна трансформація виробництва. В ній ми можемо спостерігати поєднання цифрових технологій з великими даними, даними в реальному часі, промисловими активами з підтримкою Інтернету речей з метою створення високоефективної та пов'язаної екосистеми. Використовуючи технології Industry 4.0, ТНК, також, можуть трансформувати свої виробничі процеси, створюючи нові послуги та бізнес-моделі, які використовують їх зв'язок.

У світлі Industry 4.0, інновації – це не тільки підтримка стабільності виробничих секторів, а й підтримка процесів цифрової та екологічної трансформації, в яких синергії між різними галузями науки та виробництва є необхідним для досягнення сталого розвитку та інноваційної ефективності. Це забезпечує не тільки збереження конкурентоспроможності ТНК, а й відповідає глобальним тенденціям розвитку сталих інноваційних рішень.

Розробка та впровадження інноваційних стратегій ТНК відбувається на різних рівнях стратегічного управління:

- корпоративному – визначаються основні напрямки розвитку та інновацій;
- діловому – надання через інновації у продуктовому асортименті та технологіях стратегії рис конкурентної стратегії з акцентом на створення конкурентних переваг;

– функціональному – фокусування уваги на впровадженні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, де зосереджено планування науково-дослідної роботи, маркетингу, продажів, виробництва та розвитку персоналу тощо.

Основу стратегічного управління в рамках інноваційної стратегії на кожному з її рівнів становлять об'єкти, які можуть залежати від різноманітних факторів конкурентоспроможності. Ці фактори сприяють досягненню ключової мети з урахуванням принципів стратегічного управління, а саме – підвищення конкурентоспроможності через активізацію інноваційної діяльності.

Отже, ми можемо сформулювати завдання основне для ТНК – підвищення конкурентоспроможності ТНК за допомогою стратегічного управління інноваційним розвитком – табл. 3.2. Основними способами його вирішення є організаційні, управлінські, технічно-технологічні, виробничі, соціальні, ресурсні та маркетингові інновації. Ці інноваційні ініціативи сприяють конкурентоспроможності, маючи інноваційне обґрунтування, але варто пам'ятати, що вони розгортаються на тлі як об'єктивних, так і суб'єктивних, зовнішніх та внутрішніх факторів, які потрібно мати під контролем.

Стратегічне управління інноваційним розвитком ТНК – це процес імплементації управління ключовими ділянками діяльності на основі інновацій. Результатами такого управління варто вважати стратегічні та інноваційні цілі, зміцнення конкурентних переваг і покращення фінансових результатів, розробку та реалізацію інноваційних стратегій з урахуванням змін у зовнішньому середовищі.

ТНК націлені на створення унікальних продуктів або відкриття нових ринків для задоволення потреб споживачів, розвиток унікальної корпоративної культури інновацій та генерування знань високоїмовірно стануть ефективними конкурентами на світовому ринку в майбутньому.

Таблиця 3.2.

Напрями підвищення конкурентоспроможності ТНК на основі
стратегічного управління інноваційним розвитком

Напрямок інноваційної діяльності	Основні фактори конкурентоспроможності	Результат упровадження інновацій
Організаційні	А. Рациональність структури В. Сучасне апаратне забезпечення С. Компетенції персоналу	Підвищення ефективності структури, стартапи на базі підрозділів ТНК
Управлінські	Д. Високий науковий рівень управління Е. Удосконалення процесів управління	Зміцнення системи управління інноваціями, вдосконалення управлінської діяльності
Техніко-технологічні та виробничі	А. Інноваційність обладнання В. Патентоспроможність С. Високий рівень автоматизації	Підвищення якості продукції, зниження витрат
Фінансово-економічні	Д. Ефективне управління фінансами Е. Залучення та інвестування коштів	Забезпечення фінансової стійкості та прибутковості
Соціальні	Ф. Корпоративна культура Г. Морально-психологічний клімат Н. Самовдосконалення персоналу	Залучення та розвиток висококваліфікованого персоналу
Маркетингові	І. Унікальність продукту Ж. Найнижча собівартість К. Оптимізація логістики	Посилення позицій ТНК на ринку, зниження витрат на збут
Ресурсні	Л. Ресурсний потенціал М. Енергоефективність та екологічність Н. Інноваційні логістичні рішення	Ефективне використання ресурсів

Джерело: розроблено автором на основі [50]

В контексті посилення конкуренції на локальних, регіональних і світових ринках, здатність ТНК підтримувати високий рівень конкурентоспроможності стає ключовим фактором їхнього успіху. А посилення конкуренції, як відомо, є невід'ємною рисою сучасного контексту глобалізації економіки, відкритості ринків і лібералізації міжнародної торгівлі та обміну технологіями. Ефективно реалізовувати свої стратегічні та тактичні плани, досягати значного економічного та інтелектуального потенціалу, швидко адаптуватися до змін на ринку дозволяє ТНК його висока конкурентоспроможність. В результаті, ТНК матиме тверді лідерські позиції на тривалий період.

Конкурентоспроможність ТНК виступає не лише показником їх стану на ринку. Вона є інструментом управління певними ключовими аспектами діяльності корпорації з метою їх покращення і зміцнення. Це ще раз підкреслює, що застосування комплексного підходу до підвищення конкурентоспроможності ТНК є необхідністю. А, отже, конкурентоспроможність ТНК має забезпечуватися як інтегрована система взаємопов'язаних елементів, направлених на цілеспрямований вплив з охопленням всієї діяльності корпорації для адаптації до ринкових змін та прийняття вчасних та обґрунтованих управлінських рішень. Тут ми можемо розгледіти системний підхід до конкурентоспроможності ТНК. А відтак, він має формуватися за участю всіх елементів системи, залежати від усіх факторів, що функціонують у єдності і спрямовані на досягнення головної мети ТНК – підвищення ефективності та здобуття конкурентних переваг [51].

Відомо, що існує методологічний та практичний рівні забезпечення конкурентоспроможності. Методологічний рівень – охоплює теоретичну базу, включає теорії, закони та наукові підходи як фундамент для підвищення конкурентоспроможності. Практичний рівень – розробка і реалізація конкретних заходів для зміцнення конкурентних позицій ТНК на основі теоретичного фундаменту.

В основу системи забезпечення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій покладено процесний підхід. Його реалзують через створення та використання спеціалізованого механізму. Якщо немає розробки та впровадження такого механізму, то ТНК не матиме успіху на ринку.

Механізм забезпечення конкурентоспроможності ТНК є організаційно-економічною системою організаційних та економічних компонентів. Відповідно, процес підвищення конкурентоспроможності – це сукупність взаємопов'язаних організаційних та економічних заходів, орієнтованих на досягнення бажаного результату. Економічна складова процесу – це відносини між учасниками процесу, які базуються на економічних законах, факторах

впливу, методах і інструментах відповідних. Організаційний аспект стосується визначення структури та відносин між складовими елементами системи, правил та норм її функціонування, організації, які в комплексі спрямовані на виконання цілей.

3.3. Вигоди та ризики розвитку ТНК і високотехнологічного бізнесу для України

Як ми вже зазначали, поява в міжнародній економіці ТНК стала стимулятором розвитку процесу глобалізації, оскільки вони виявилися ефективними господарюючими глобальними суб'єктами. І сьогодні вже результати діяльності ТНК формують майбутні взаємини між господарюючими суб'єктами, галузями, національними господарствами та форми використання їх ресурсів. ТНК за масштабами господарської діяльності та рівнем щорічного прибутку співвимірні господарському комплексу деяких національних економік. Вони формують більше 30% загальносвітового ВВП, охоплюють дві третини обсягів світової торгівлі забезпечують високу ефективність виробничої діяльності та зайнятість населення.

Також ТНК значною мірою врегульовують процес надання прямих іноземних інвестицій, від яких залежить зростання та конкурентоспроможність національних економік. На ринку високотехнологічної продукції успішно функціонують декілька, а точніше, не більше семи потужних розвинених країн. Вони використовують інтенсивні інноваційні процеси, створюють своїми силами лідерські розробки та визначають правила обміну та використання високотехнологічної продукції на основі укладання двох- та багатосторонніх договорів через Всесвітню організацію торгівлі.

На жаль, але Україна значно поступається за рівнем розвитку як економіки так і технологій розвиненим країнам. Але ми розуміємо, що при всіх труднощах цього процесу, але нашим виробникам і, зокрема, ТНК треба

розвивати власний високотехнологічний сектор і долучатися до лідерів високотехнологічного бізнесу, шукати форми взаємодії з міжнародними ТНК, переймати їх досвід з допомогою міжнародного трансферу технологій та розвивати власні інтеграційні форми.

ТНК завдяки своїм значним ресурсним можливостям представлені практично в усіх країнах світу й у різних сферах глобальної економіки. В Україні у 1999р. був прийнятий Закон України «Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації» [52]. Його метою було сприяння структурній перебудові країн СНД, прискоренню НТП, виробничої кооперації, збільшенню експортного потенціалу, конкурентоспроможності національних господарств Співдружності, поглибленню інтеграції та залученню інвестицій тощо [52]. Згодом, у 2023р. Верховна Рада України прийняла Закон про вихід України з Конвенції про транснаціональні корпорації з добре відомих причин.

У 2017р. в Україні Верховною Радою схвалено «Стратегію розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року». Вона є складовою довгострокового процесу розбудови конкурентоздатної інноваційної економіки – економіки знань.

За класифікацією Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), до таких, тобто, високотехнологічних галузей відносяться: 1) галузь інформаційних технологій (ІТ): виробництво комп'ютерної та офісної техніки, створення програмного забезпечення; надання консалтингових послуг із цифрової трансформації бізнесу, підтримка інформаційно-комунікаційної інфраструктури на основі сучасної бізнес-практики; 2) аерокосмічна; 3) фармацевтична; 4) виробництво електроніки та телекомунікаційного обладнання; 5) виробництво медичної, високоточної та оптичної техніки [53]. Наукоємні та високотехнологічні корпорації створюють продукти з високою доданою вартістю. Проблема з розвитком таких виробництв в країнах, які розвиваються, існує і чимала. В Україні також існує така проблема і в багатьох випадках шлях розвитку виробництв продукції з високою доданою вартістю є одним з головних шляхів подолання існуючих проблем. Проте, на це часто не

вистачає коштів і є необхідність використовувати досвід і допомогу найбільш ефективних корпорацій у цій сфері. Тому таку значну роль відіграють в розвитку національних економік ТНК як вітчизняні компанії, так і ті ТНК, які розміщуються на території інших держав, але створюють в Україні свої філії чи інші структури. В обидвох випадках обидві сторони виграють.

Отже, вплив ТНК на економіку є амбівалентним явищем, і вимагає аналізу різних чинників. У табл. 3.3. представлені вигоди і ризики від діяльності транснаціональних корпорацій на національному ринку України. Ми бачимо, що для приймаючої країни позитивними аспектами діяльності ТНК на національному ринку є залучення додаткових інвестицій, поширення інноваційних технологій і знань, збільшення виробництва, підвищення якості продукції, розширення структури експорту, формування нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку й інтеграція національних економік у світове господарство, розвиток конкуренції та збільшення податкових надходжень до державного бюджету.

Для споживачів ТНК також формують позитивні бонуси. З допомогою ТНК збільшується асортимент товарів, підвищується якість існує цінова конкуренція, за рахунок чого ціни на деякі товари можуть знижуватися. Позитивним аспектом також є відповідність певних видів продукції міжнародним стандартам якості, яка походить від ТНК. З іншого боку, ми можемо спостерігати експансію ТНК з рядом негативних наслідків [42]:

- ризик відтоку капіталу. Прибуток, що генерується ТНК, не залишається в межах приймаючої країни, а переходить до країни-донора;
- недотримання задовільних трудових умов і соціального забезпечення;
- ризик односторонньої спеціалізації виробництва, зумовлений інтересами власників іноземного капіталу;
- монополізація ринку. Недостатній рівень конкурентоспроможності національних виробників;
- ризик лобювання інтересів і впливу на державний контроль;
- ухилення від сплати податків;

Таблиця 3.3.

Вигоди і ризики експансії ТНК на національному ринку України

Характеристика впливу	Вигоди	Ризики
Інноваційний розвиток	ТНК мають можливість використовувати свої ресурси – фінансові і технічні, яких, к правило, вистачає цим корпораціям, але може не вистачати в національній економіці. Це стимулює НТП і розвиток знань в країні-реципієнті і створює можливість впровадження досвіду на національних підприємствах	Якщо інновації запатентовані, то витрати на купівлю патенту або ліцензій можуть виявитися занадто високими або ж не допустимими
Створення робочих місць	ТНК створюють нові робочі місця, оцінюють роботу досить високо. Це дає змогу підвищувати рівень життя населення та акумулювати інтелектуальний потенціал.	Недотримання комфортних умов праці, відсутність соціальних гарантій і впевненості в довготривалій роботі
Економічний розвиток	Шляхом генерації широкого випуску продукції ТНК розширюють структуру експорту та збільшують частку експорту української продукції у світі, активізують міжнародну торгівлю	ТНК може стримувати національний експорт через свої монопольні позиції. Отриманий прибуток може переходити до країни-донора. Існує ризик ухилення від сплати податків. Погіршення умов співпраці може привести до перенесення виробництва в іншу країну.
Вплив на міжнародні економічні відносини	Присутність ТНК на національному ринку підвищує імідж, репутацію країни у сфері міжнародних відносин, сприяє залученню додаткових іноземних інвестицій	Функціонування ТНК значно збільшує розрив між країнами утворення ТНК і країнами, де вони розміщуються, а також між країнами з присутніми ТНК та з їх відсутністю
Сировинні ресурси	Наявність сировинної бази є перевагою для ТНК у процесі інвестування, розвитку інфраструктури видобутку та обробки первинної сировини	Ризик виснаження природних ресурсів, нераціональність їх використання, збільшення цін через зростання попиту за рахунок замовлень ресурсів ТНК
Конкуренція	Стимулювання розвитку, поліпшення якості продукції, вдосконалення технології, впровадження інновацій, регулювання політики ціноутворення	Національні підприємства не витримують конкуренції з боку великих ТНК
Ідеологія	Формування позитивного економічного іміджу країни, що розвивається	ідеологія впливу великих брендів позначається на культурних аспектах «транснаціоналізації», зникнення культурних особливостей і потужної уніфікації

Джерело: розроблено автором на основі [53]

- скорочення інтелектуального потенціалу країни;
- ризик поглинання національного капіталу або витіснення його з прибуткових галузей.

Експансія надвеликих ТНК створює загрозу зниження кількості або зникнення малого і середнього підприємництва. Через значну конкуренцію вони будуть змушені ліквідувати свою діяльність.

Україна як частина процесу транснаціоналізації, розглядає діяльність ТНК на території своєї країни як позитивний аспект розвитку економіки, покладаючи надії отримати всі або максимально позитивні наслідки транснаціоналізації. Наприклад, є велика надія на залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ), створення робочих місць, підвищення рівня життя. І надії справджуються – роль ПІІ з боку ТНК досить істотна.

На ринку України успішно функціонують ТНК у виробництві тютюнових виробів – Japan Tobacco International, Imperial Tobacco Group, Philip Morris, В.А.Т.; у пивобезалкогольній галузі – Coca-Cola, Pepsi, Orangina Group; у переробці олійних і зернових культур – Bunge, ТМ «Олейна», «Щедрий Дар»; переробка молока – Groupe Lactalis, Bel Group, Danone, «Юнімілк»; виробництві кондитерських виробів та концентрованих харчових продуктів – Nestle (ТМ «Світоч»), «Торчин-продукт», «Крафт Фудз» (ТМ «Корона») та ін.; виробництві товарів побутової хімії та парфумерії – Procter & Gamble [54]. Також серед найвідоміших ТНК, які відкрили дочірні компанії, філіали та спільні підприємства в Україні, шведсько-швейцарський концерн ASEA-Brown Boveri (ABB) в електротехнічній галузі; SKF – у машинобудуванні; Tetra-pak – пакувальний; Procter & Gambel, Unilever, Dow Chemical Company – у хімічній сфері; Лукойл – у нафтопереробній сфері та ін.

ТНК на українському ринку мають непохитні конкурентні позиції, відрізняються своєю інноваційністю, проводять досить агресивну маркетингову політику, мають юридичну і політичну захищеність. Серед вигід і ризиків експансії ТНК на національний ринок однозначно можна назвати податкові сплати до бюджету – ТНК сплачують ПДВ, податок на доходи

найманих працівників, податок на прибуток.

Незважаючи на ризики, пов'язані з експансією ТНК на національному ринку, ТНК можуть залишатися вигідними для економіки України. Варто потурбуватися про належну розробку внутрішнього законодавства, здійснення державного контролю і захист власних інтересів.

Отже, при ефективній організації діяльності національних високотехнологічних ТНК на національному ринку в Україні буде збережено і примножено здобутки у розвитку високотехнологічного сектору, створюватимуться умови для прискореного економічного розвитку, Україна стане більш привабливим партнером у високотехнологічному бізнесі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Міжнародний трансфер технологій є вирішальним фактором економічного зростання та розвитку економіки. Але треба пам'ятати, що при цьому важлива роль відводиться питанням захисту прав на технології, що передаються. технічний, соціальний, регуляційний та економічний бар'єри.

2. Питання підвищення конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій за будь-яких умов є важливим та складним викликом для їх управління. Для кожного підприємства в умовах глобалізації, а для ТНК – на порядок важливіше, є формування конкурентних переваг. І сьогодні ця задача тісно пов'язана з впровадженням новітніх технологій в усіх сферах діяльності ТНК. Управління цим процесом та сам процес – інноваційний розвиток, має стати для ТНК стратегічним пріоритетом. Відтак, успіх компанії на ринку залежатиме від науково обґрунтованої і грамотно-структурованої інноваційної стратегії, яка дозволяє менеджменту корпорації детально розробити цілі інноваційної діяльності та механізми їх досягнення. Також відмітимо, що ефективна інноваційна стратегія значно підвищує ринкову вартість ТНК.

3. Поява в міжнародній економіці ТНК стала стимулятором розвитку процесу глобалізації, оскільки вони стали ефективними господарюючими глобальними суб'єктами. ТНК на українському ринку мають непохитні конкурентні позиції, відрізняються своєю інноваційністю, проводять досить агресивну маркетингову політику, мають юридичну і політичну захищеність. Серед вигід і ризиків експансії ТНК на національний ринок можна назвати податкові сплати до бюджету – ТНК сплачують ПДВ, податок на доходи найманих працівників, податок на прибуток. За умови ефективної організації діяльності національних високотехнологічних ТНК на національному ринку в Україні буде збережено і примножено здобутки у розвитку високотехнологічного сектору та створюватимуться умови для прискореного економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

Проведене в даній роботі дослідження дозволило отримати ряд висновків.

1. Ми дійшли висновку, що трансфер технологій – це процес одноразової передачі технології від одного суб'єкта – власника технології, іншому – особі, яка здійснює реалізацію технології, по певному комунікаційному каналу; сучасні відносини між наукою і виробництвом, які поєднують знання і досвід, технологічні процеси, виробничі і суть створюваних продуктів. Є дві форми трансферу технологій з позиції його економічного змісту – комерційний та некомерційний.

2. У другій половині ХХ ст. напрямки розвитку, стимули зростання і контроль світової економіки стали визначати процеси транснаціоналізації та глобалізації. Транснаціоналізація світової економіки розпочалася разом з формуванням інформаційного суспільства, розвитком глобалізації та інтеграції. Основою змін в різних сферах життя, особливо – економічній сфері, є розвиток науково-технічної сфери. Зазначені особливості концентрують увагу на бізнес-процесах, які закріплені у діяльності ТНК.

3. Встановлено, що ТНК відіграють важливу роль в світовій економіці, міжнародній політиці, впливають на формування національної, зовнішньої і внутрішньої політики держав. Їх політичні цілі частіше пояснюються економічними інтересами. Будь-яка ТНК прагне підвищувати ефективність своєї діяльності. Дієвим інструментом підвищення рівня ефективності є розробка та впровадження новітніх технологій. При цьому науково-технічний прогрес сприяє якісному перетворенню виробничої структури та технологій виробництва.

4. Визначено, що міжнародний технологічний трансфер є одним з найважливіших інструментів зростання, підвищення конкурентоспроможності, вдосконалення та оновлення економіки. Сучасні тенденції його розвитку характеризуються розвитком співпраці між країнами світу, зростанням взаємодії між науковою сферою та бізнесом.

5. Стратегія ТНК, заснована на інноваціях, є успішною і забезпечує їм лідерство

у критично важливих для транснаціонального бізнесу секторах та визначає їх внесок у інноваційний розвиток глобальної економіки. Трансфер технологій є динамічним процесом і охоплює міждержавну взаємодію на світовому рівні. Поступальний розвиток системи трансферу технологій є гарантією успішного розвитку країни, а розширення сфер та інститутів, що сприяють розвитку технологічного трансферу, посилює глобалізацію.

6. В Україні також функціонують ТНК. Оцінити стан інноваційного потенціалу країни, «вузькі місця» й досягнення в інноваційному розвитку, порівняти рівень розвитку з іншими країнами дозволяють різноманітні індекси та рейтинги. Звідси, рівень інноваційного розвитку України не високий і проблемних питань чимало, проте є потенціал, розвиток якого має стати стратегічною метою щодо розвитку інновацій та їх використання.

7. Міжнародний трансфер технологій є вирішальним фактором економічного зростання та розвитку економіки. Але треба пам'ятати, що при цьому важлива роль відводиться питанням захисту прав на технології, що передаються. технічний, соціальний, регуляційний та економічний бар'єри.

8. Для ТНК в умовах глобалізації важливо формування конкурентних переваг. Ця задача тісно пов'язана з впровадженням новітніх технологій в усіх сферах їх діяльності. Отже, управління процесом інноваційного розвитку має стати для ТНК стратегічним пріоритетом. Відтак, успіх компанії на ринку залежатиме від науково обґрунтованої і грамотно-структурованої інноваційної стратегії з фокусом на інноваційну сферу.

9. ТНК на українському ринку мають непохитні конкурентні позиції, відрізняються інноваційністю, проводять досить агресивну маркетингову політику, мають юридичну і політичну захищеність. ТНК в Україні будуть залишатися вигідними для економіки за умови ефективного внутрішнього законодавства, державного контролю і захисту власних інтересів. А відтак, буде збережено і примножено здобутки у розвитку високотехнологічного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України № 143-V від 14.09.2006 р. ВВР. 2006. № 45, ст.434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>
2. Мельник Л.Л., Байдак І.І. Міжнародний трансфер технологій і його вплив на організацію виробництва в АПК України. *Ефективна економіка*, 2024. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.79>
3. Карпенко А. Трансфер технологій: сутність та тенденції в Україні. *Сталий розвиток економіки*, 2016. № 1(30). С.24-30. вилучено із <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/432>
4. Литовченко І.В., Критський А.І. Особливості трансферу технологій в умовах глобалізації. *Вісник Східно українського національного університету імені Володимира Даля*, 2023. № 2(278). С.66-71. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-278-2-66-71>
5. Євсєєв А. С., Перерва П. Г. Міжнародний трансфер технологій: сутність та значення. *НТУ «Харківський політехнічний інститут»*, 2023. С. 113–114. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/f5b945b0-7d73-4b25-9e5d-3a48d4d58305/content>
6. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / [Укл.: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк]. К. : Довіра, 2006. 789 с.
7. Христенко О.В., Остапчук А.С. Теоретичні аспекти застосування трансферу технологій у діяльності сучасного підприємства. *Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*, 2015. № 6. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua>
8. Адамюк Д.І. Поняття технології: встановлення змісту та співвідношення з іншими суміжними поняттями. *Право та інноваційне суспільство*, 2015. Вип. 1(4). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Adamjuk.pdf>.

9. Українець Л. Технологічний уклад, або технологічний устрій. *Народний оглядач, перехід-IV*. URL: <https://www.ar25.org/article/tehnologichnyu-ustriy.html>
10. Родіонова І.В. Основні форми та етапи здійснення трансфера технологій промислових підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*, 2012. № 3(15). С. 59-63. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-3-2012/059-64.pdf>.
11. Бакалінська О.О. Міжнародний трансфер технологій в умовах сучасних викликів. Платформа стратегічної та законотворчої аналітики. URL: <https://coordynata.com.ua/miznarodnij-transfer-tehnologij-v-umovah-sucasnih-viklikiv>
12. Кірін Р.С., Хоменко В.Л., Коросташова І.М. Патентологія : монографія. Дніпропетровськ : НГУ, 2015. 424 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/48406522.pdf>
13. Дунська А.Р., Локота А.Г. Міжнародний трансфер технологій: зарубіжний досвід та українська перспектива. *Сучасні підходи до управління підприємством* : мат. VIII всеукраїн. наук.-практ. конф. 2015. URL: <http://conf.management.fmm.kpi.ua/vi-konf/paper/view/1460>
14. Ставицька А., Перетяцько А. Функціонування транснаціональних компаній в Україні та світі. *Світове господарство та міжнародні економічні відносини*, 2020. № 48. С. 48-53.
15. Когут М.В. Вплив транснаціональних корпорацій на міжнародний трансфер технологій. *Вісник Одеського національного університету*, 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 19-22.
16. Стасюк Ю.М. Моделі міжнародного трансферу технологій. *Вісник ДНУ*, 2012. Вип. 4. С. 217-225. URL: <https://www.researchgate.net>
17. Давидова І.О., Величко К.Ю., Печенка О.І. Транснаціональні корпорації. Харків: Видавництво «Форт», 2018. 175с.
18. Рокоча В. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник. Київ: Таксон, 2018. 304 с.
19. Поліщук І.І., Ліпковська К.А., Сівакова К.О. Моніторинг маркетингової діяльності підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 32. С. 184-191.

20. Transnational corporations (TNC). UNCTAD. URL: [http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-\(TNC\).aspx](http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-(TNC).aspx).
21. Конвенція про транснаціональні корпорації. Конвенція, Міжнародний документ, Застереження від 06.03.1998.
22. Spisto M. Stakeholder Interests in Corporate Governance: Is a New Model of Governance a Change for the Better for South Africa? *Australian Journal of Corporate Law*. 2005. №18(2). Part 1. P. 129-147.
23. Ietto-Gillies G. Transnational corporations and international production concepts, theories, and effects. UK; Northampton, MA : Edward Elgar, 2005. 252p.
24. Терехов Є.М., Прокопенко О.В. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем. *Вісник Сумського державного університету*, 2017. № 1. С. 103-113.
25. Мекшун П.В. Позитивні риси та загрози транснаціоналізації економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 10. 84-88 с.
26. Загарій В.К., Синільник В.В. Транснаціональні компанії і стратегічні альянси та їх вплив на світову економіку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017. Вип. 15(1). С. 110-113.
27. Войтко С.В., Гавриш О.А., Корогодова О.О., Моїсеєнко Т.Є. Транснаціональні корпорації : навч. посіб. КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : НТУУ «КПІ», 2016. 210 с.
28. 19. Косарева І.П., Удовика Є.М. Удосконалення системи управління фінансовою стійкістю підприємств. *Економіка та управління підприємствами*, 2018. № 23. С. 246-251.
29. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. *Закон України* від 14.09.2006 № 143-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>
30. Конспект лекцій з дисципліни «Трансфер технологій» для підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня всіх спеціальностей. Укл.: д.е.н., проф. Олена ПЛАХОТНИК. Кам'янське. ДДТУ. 2021. 65 с.

31. Черницька Т. В., Пономаренко О.С., Швиданенко В.І. Міжнародним трансфер технологій у контексті глобальної конкурентоспроможності національних економік. *Економіка та суспільство*, 2024. Вип. № 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-95>

32. Сидоров О.А., Фісуненко Н.О., Альошина Т.В. Світова економіка та міжнародні економічні відносини: підручник; кол. авторів; за заг. ред. д. е. н. Фісуненко П. А. Дніпро : Арт-Прес, 2023, 400 с.

33. R&D expenditure. Eurostat. URL : <https://ec.europa.eu>

34. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Hollanders H., European Innovation Scoreboard 2023, Publications Office of the European Union, 2023. URL : <https://data.europa.eu/doi/10.2777/119961>

35. Міжнародні економічні відносини та світова політика. Частина 1: навч. посіб. / Лютак О.М., Баула О.В., Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Корольчук Л.В., Кравчук П.Я., Урбан О.А., Полянська Т.О. Луцьк: СПД Галяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2022. 324 с.

36. Коноплицький С. Технологічні тренди 2024 року. *SPEKA*. URL : <https://speka.media>

37. Чернова О., Пазиніч О. Транснаціональні корпорації в міжнародній економічній системі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 12. С. 24-26.

38. Когут М.В. Роль ТНК на міжнародному ринку трансферу технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2016. Вип. 6, част.1. С. 175-177.

39. Robochenko, L. Оцінка інноваційних позицій тнк розвинених країн світу. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 2019. № (4). С. 91-103. URL : <https://doi.org/10.31866/2616-745x.4.2019.177620>

40. The world's most innovative companies (according to BCG). URL : <https://www.consultancy.uk/news/32425/the-worlds-most-innovativecompaniesaccording-to-bcg>.

41. The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard. URL: <https://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard/2022-eu-industrial-rd-investmentscoreboard>

42. Король М.М., Добош А.В., Вплив іноземних ТНК на економіку України. Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Т. 25. Вип. 3(82), 2020. 29 с.
43. Беззубко Л., Точонов І., Беззубко Б. Оцінювання національного інноваційного потенціалу України. *Галицький економічний вісник*, 2022, № 2 (75). URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu Galician economik journal
44. Глобальний інноваційний індекс 2024: як Україна зберігає інноваційний потенціал в умовах війни. ІР офіс. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ). URL: <https://nipo.gov.ua/hlobalnyj-innovatsijnyj-indeks-24/>
45. Соболева К. GlobalInnovation Index 2023: Україна на 55-му місці. REACTOR.UA. URL: <https://mind.ua/news/20263287-global-innovation-index-2023-ukrayina-na-55-tu-misci>
46. Янчинський Р., Панухник О. Міжнародні рейтинги інноваційної спроможності України. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua>
47. Крилов Д.В. Аналіз рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні. *Ефективна економіка*, 2022. № 5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2022/10.pdf
48. Орлова, Н., Винник, Т., Побігун, С. Інноваційні стратегії розвитку бізнесу в умовах кризи: аналіз і практична реалізація в Україні. *Економіка та суспільство*, 2023. №(56). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-75>
49. Ракітіна Н.О. Конкуренентоспроможність транснаціональних корпорацій високотехнологічного бізнесу: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ, 2016. 285 с.
50. Mukhuty S., Upadhyay A., Rothwell H. Strategic sustainable development of Industry 4.0 through the lens of social responsibility: The role of human resource practices. *Business Strategy and the Environment*. 2022. pp. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1002/bse.3008>.

ДОДАТКИ

Основні характеристики технологічних укладів

Уклади	Період домінування	Технологічні лідери	Розвинені країни	Ядро технологічного укладу	Ключовий фактор
I	1785–1835рр.	Велика Британія, Франція, Бельгія	Німецькі держави, Нідерланди	Текстильна промисловість, виплавка чавуну, водяний двигун	Текстильні машини
II	1835–1885рр.	Велика Британія, Франція, Бельгія, Німеччина, США	Італія, Нідерланди, Швейцарія, Австро–Угорщина	Паровий двигун, залізничне будівництво, транспорт, машинобудування, вугільна промисловість, чорна металургія	Паровий двигун, верстати
III	1885–1935рр.	Німеччина, США, Велика Британія, Франція, Бельгія, Швейцарія, Нідерланди	Італія, Данія, Австро–Угорщина, Канада, Японія, Іспанія, Росія, Швеція	Електротехніка, важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, лінії електропередач, неорганічна хімія	Електродвигун, сталь
IV	1935–1985рр.	Країни ЄАВТ, Канада, Австралія, Японія, Швеція, Швейцарія	Країни соціалістичного табору, Бразилія, Мексика, Китай, Індія	Автомобіле–, тракторобудування, кольорова металургія, синтетичні матеріали, органічна хімія, переробка нафти	Двигун внутрішнього згорання, нафтохімія
V	1985–2035рр.	Японія, США, ЄЕС, Тайвань, Корея, Канада, Австралія	Бразилія, Китай, Індія, Туреччина, країни Східної Європи	Електронна промисловість, програмне забезпечення, телекомунікації, робото–будування	Мікроелектронні компоненти
VI	Від 2035 рр.	США, Японія	Країни ЄС, Китай	Нанотехнології, біоінформатика, геноміка, фотоніка, мікромеханіка, CALS–технології	Інформаційна революція

Джерело: систематизовано та побудовано на підставі [9]

Типів трансферу технологій

Класифікаційна ознака	Типи трансферу технологій		
	Тип 1	Тип 2	Тип 3
За напрямом трансферу технологій	Вертикальний трансфер – міжорганізаційний процес передачі інформації, здійснюваний відповідно до стадій циклу «дослідження - виробництво».	Горизонтальний трансфер – внутрішньо- організаційний процес переміщення інформаційних даних з однієї наукової сфери в іншу.	
За кількістю учасників і ступенем їх участі	Пасивний трансфер – автор (власник) технології в самостійному порядку, без участі суб'єктів технологічного трансферу шукає партнера, беручи на себе всі ризики щодо ініціювання НДДКР, пошуку інвесторів та комерціалізації отриманих результатів.	Активний трансфер – в якості посередника між автором і отримувачем технології виступає нейтральна організація, що бере на себе зобов'язання з надання консалтингової підтримки передаючій стороні, а також сприяє пошуку вигідного покупця його інноваційної розробки.	
За підготовкою виробництва	Імітаційний трансфер – сприяє підтримці процесу виробництва без його структурного перетворення.	Адаптивний трансфер – готує виробництво до освоєння інноваційної технології, не вносячи докорінних змін.	Інновативний трансфер – передбачає глибоке перетворення виробництва.
За середовищем поширення	Внутрішній (корпоративний) трансфер – здійснюється від одного підрозділу підприємства до іншого. Інноваційні розробки передаються в межах ТНК своїм філіям або дочірнім компаніям.	Квазивнутрішній трансфер – технологічний трансфер здійснюється всередині спілок, коопераційних об'єднань самостійних юридичних осіб.	Зовнішній (міжфірмовий) трансфер – процес передачі технології між різними компаніями, в якому беруть участь автори розробки та її споживачі. Трансфер технологій здійснюється за ліцензійними, коопераційними, управлінськими і іншим угодам зі сторонніми компаніями.
За економічним змістом	Комерційний трансфер технологій – передбачає процес переходу результатів НДДКР в область практичного застосування, виробництва інноваційних продуктів з метою отримання комерційної вигоди.	Некомерційний трансфер технологій – використовується в сфері наукових досліджень фундаментального характеру, супроводжується незначними фінансовими витратами і передбачає наявність державної підтримки.	

Джерело: систематизовано та побудовано на підставі [10]

Важливі ключові функціональні призначення трансферу технологій

I. Активізація інноваційного процесу (трансфер технологій є первинною стадією інноваційного процесу, успішність реалізації якого впливає на всі наступні стадії реалізації наукомісткого проєкту)

II. Упорядкування, оцінка і захист об'єктів інтелектуальної власності (об'єкт трансферу піддається ретельній експертизі щодо своїх технічних характеристик, практичної значущості, економічної доцільності впровадження та промислового освоєння)

III. Просування інформації про інноваційні розробки, що мають комерційний потенціал (центри трансферу технологій сприяють поширенню інформації про науково-технічні досягнення за допомогою організації та проведення науково-технологічних конференцій, ярмарків технологій, брокерських з'їздів, презентацій наукомістких розробок та інше)

IV. Забезпечення координації та узгодженості дій всіх учасників інноваційної діяльності за сприяння суб'єктів трансферу технологій (передача технології вимагає залучення та взаємодії різних суб'єктів інноваційного процесу, консолідації спільних зусиль, делегування науково-дослідних і виробничих завдань з метою отримання кінцевого результату - високотехнологічного продукту)

V. Надання суб'єктами трансферу технологій (центрами трансферу технологій) інформаційних, юридичних, фінансових, маркетингових та інших консалтингових послуг розробникам і потенційним покупцям об'єктів інтелектуальної власності для спрощення процедури комерціалізації, впровадження і освоєння технологій (суб'єкти трансферу технологій сприяють прискоренню процесу передачі технології за допомогою паралельного надання послуг, супутніх процесу укладення угод про трансфер і подальше впровадження технології)

VI. Стимулювання інтеграційних і коопераційних процесів на галузевому, регіональному, національному та транснаціональному рівнях (трансфер технологій сприяє зміцненню інформаційно-комунікаційних, науково-дослідних, виробничих зв'язків і зниженню транзакційних витрат)

VII. Залучення замовлень на дослідження з державного та комерційного секторів економіки як з боку національних, так і зарубіжних компаній (суб'єкти технологічного трансферу здійснюють моніторинг державного і комерційного секторів економіки з метою виявлення можливих науково-технічних замовлень для їх подальшої передачі в науково-дослідні структури)

VIII. Підвищення ефективності інноваційної діяльності за допомогою організації перманентного потоку науково-дослідних розробок в реальний сектор економіки (трансфер технологій дозволяє підтримувати інноваційний тонус наукових і промислових організацій в результаті постійного пошуку і передачі базисних і поліпшують інноваційних розробок у виробничий сектор економіки);

IX. розвиток партнерських відносин з вітчизняними та іноземними компаніями, а також академічними установами (процес трансферу технологій сприяє встановленню комунікацій для обміну інформацією та практичним досвідом з метою реалізації інноваційних проєктів).

Джерело: систематизовано та побудовано на підставі [11]

Бар'єри реалізації трансферу технологій

№	Бар'єр	Характеристика бар'єру
1.	Технічний бар'єр	<p>Впровадження нової технології передбачає радикальну або часткову зміну технологічного процесу. Очевидно, що чим менше необхідно перетворень, тим легше здійснюється процес передачі технології, тому вже при пошуку майбутнього реципієнта турбота про мінімізацію будь-яких змін повинна бути однією з пріоритетних умов. Безумовно, ідеальна ситуація (тобто взагалі ніяких змін) в дійсності зустрічається вкрай рідко, в зв'язку з чим фірма-реципієнт наштовхується на ряд бар'єрів і технічних проблем:</p> <p>а) необхідно переналагодити обладнання та пристрої для нової технології (необхідно зупинити виробництво, яке функціонує на отримання прибутку і нести витрати на переналагодження устаткування);</p> <p>б) деяке обладнання взагалі стане непотрібним при зміні технології, тому виникає проблема перенесення наявних засобів виробництва;</p> <p>в) окреме обладнання та пристрої вимагає повної заміни на абсолютно нове обладнання, а це – теж витрати;</p> <p>г) для використання нової технології необхідно скласти нові інструкції та довести її екологічну безпеку;</p> <p>д) при переході на новий вид технології, необхідно зупиняти все виробництво (в зв'язку з чим, суб'єкт господарювання буде нести величезні втрати, а для їх повної компенсації треба буде пройти довгий шлях).</p>
2.	Соціальний бар'єр	<p>У кожній організації є усталений колектив, який має налагоджену систему взаємовідносин і досвіду роботи з усталеним технологічним процесом. Тим не менш, є ті представники персоналу, які готові пізнавати і освоювати нове, переважна ж частина виробників виконує свою роботу із застосуванням добре освоєних методів; вони менш схильні до вивчення нових прийомів і спеціальностей.</p>
3.	Регуляційний бар'єр	<p>Цей тип бар'єрів визначає взаємини організації з зовнішнім середовищем, що охоплюють ті сфери діяльності, які мають зв'язок з комерційною таємницею. Такі відносини багато в чому визначаються налагодженими багаторічними особистими контактами і неформальними зв'язками. При переході на нову технологію виникає потреба в нових матеріалах, нових комплектуючих, новому обладнанні, що часто призводить до зламу і перетворення всієї усталеної системи постачання. Комерційні ризики даної перебудови зростають в рази.</p>
4.	Економічний бар'єр	<p>Сутність даного бар'єру полягає в тому, що організація може вибрати одну з двох ключових стратегій: короткостроковий економічний успіх з наступною зміною діяльності або планування в довгостроковій перспективі, з урахуванням можливих викликів і ризиків, що виникають в мінливих умовах зовнішнього середовища. Вибір стратегії зумовлює всі дії керівництва щодо найкращих способів подолання бар'єрів, перерахованих вище. Іноді стратегія організації несумісна з впровадженням запропонованої технології, і тоді перед керівництвом залишається вибір: або не переходити на новий тип технології, або знайти таке винахідницьке рішення, яке дозволить поєднати несумісні речі (наприклад, швидко економічну віддачу і довготривалий дослідницький етап НДДКР за новою технологією).</p>

Джерело: узагальнено на підставі [12, с. 30-31]

Моделі міжнародного трансферу технологій

Північноамериканська модель	Японська модель
Максимальний технологічний пакет, що знаходиться на початкових етапах життєвого циклу	Мінімальний технологічний пакет, що знаходиться на стадії зрілості або спаду життєвого циклу
Трансфер в країни незалежно від їх географічного розташування з крос-культурними подібностями та відмінностями, що мають різний рівень технологічного розвитку	Трансфер переважно в географічно близькі країни з крос-культурними подібностями, з якими спостерігається мінімальний технологічний розрив
Трансфер в різні галузі за умови патентування ОІВ на місцевому ринку і створення 100% філії в країні-реципієнті	Трансфер в основному в обробні галузі та створення спільних підприємств в країні-реципієнті
Використання принципів ринкового і внутрішньофірмового ціноутворення технологічного пакета	Використання переважно основ ринкового ціноутворення технологічного пакета
Стратегічна мета – отримання максимального прибутку	Стратегічна мета - збільшення обсягів експорту

Джерело: узагальнено на підставі [13, 16]